

Prijs f 2,50

bomen nieuws

Nummer 2 - zomer 1995

Een uitgave van de Bomenstichting

25 jaar actief

Een kado voor elke nieuwe donateur

De Bomenstichting is jarig en de gewoonte is dat een jarige kadootjes krijgt. Bovenaan ons verlanglijstje staat een grote wens: *EEN VERDUBBELING VAN HET AANTAL DONATEURS*. Daarmee zouden we tweemaal zo sterk worden en dat is hard nodig, want er *KWIJNEN EN VERDWIJNEN* nog steeds onnodig veel bomen. De Bomenstichting doet daar wat aan door de zorg en het respect voor bomen te vergroten met als (nieuw!) motto: **MET BOMEN MEER MENS**

We doen een beroep op u. Ongetwijfeld kent u mensen, die hart voor bomen hebben en die waarschijnlijk best donateur willen worden. U zou die mensen een donateurschap kado kunnen doen ter gelegenheid van een verjaardag, jubileum, pensionering, of een andere feestelijke gelegenheid. Of u haalt ze over om zelf donateur te worden. Een donateurschap kost minimaal f 35,= (voor 65+ f 25,=).

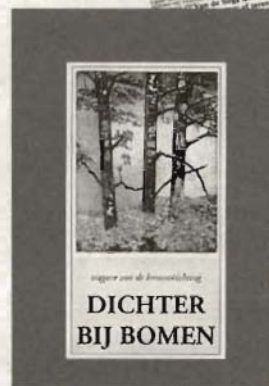
25 jaar actief

DAAR STAAT OOK WAT TEGENOVER, want de jarige Bomenstichting trakteert!

- De nieuwe donateur krijgt zelf de poster 'Spreukenboom' als welkomstkado. De aanbren-ger van één nieuwe donateur krijgt van ons 'Dichter bij bomen' kado. Deze dichtbundel, geïllustreerd met prachtige etsen, is al sinds ons 10-jarig jubileum een bestseller (donateursprijs inclusief porto f 19,=)
- Wie in één keer twee nieuwe donateurs aanmeldt, krijgt de gloednieuwe uitgave 'Bomen langs de route' toegestuurd. Elders in dit nummer vindt u meer informatie over deze jubileumuitgave (donateursprijs inclusief porto f 24,50)
- Sommige mensen zullen er een sport van willen maken en nieuwe donateurs gaan verzamelen. Wie er *tien* tegelijk aanmeldt, wordt door ons uitgenodigd om op zaterdag 21 oktober *gratis deel te nemen aan de donateursdag op en rond paleis Het Loo* in Apeldoorn (zie convocatie in dit nummer). De actie loopt tot 1 januari 1996, maar wie gratis mee wil naar Het Loo, moet zijn of haar tiental aanmelden vóór 1 oktober 1995. We houden u via Bommennieuws op de hoogte van het verloop van de actie. Voor degene, die de meeste nieuwe donateurs aanmeldt, wacht een vermelding met foto in Bommennieuws en een extra verrassing! (Geen auto!).

Voor uw aanmeldingen kunt u de meegehechte kaart gebruiken. Meer kaarten kunt u bestellen bij Jacqueline, Celeste of Els (030-340778). U mag ze ook natuurlijk zelf kopiëren of zelf een lijst maken en in een enveloppe opsturen. Veel succes!

Marjan van Elsland
direkteur

Een uitgave van de
Bomenstichting te Utrecht
Oplage: 4250

Eindredactie en
vormgeving:
Frank Moens

Redactie:
Aart de Veer
Joop Comijs
Marjan van Elsland
Roelie de Weerd

Productie:
Celeste Koen
Jacqueline Langras

Aan dit nummer werkten
mee:
Piet de Bruin
Ruth de Jong-Hotze
Edwin Koot
Jitze Kopinga
Pierre Lombarts
Peter Lommerse
Hans Smulders

Redactieadres:
Bomenstichting
Oudegracht 201 bis
3511 NG UTRECHT
tel (030) 34
fax (030) 31 03 31

Druk:
Van den Berg's Drukkerij -
Maarn

Bomennieuws is voor
donateurs gratis
jaarlijkse donatie f 35,-
abonnements f 35,-
jaar

Verschijnt 4
ISSN 0166-784

Overname van artikelen
en berichten na overleg
met de redactie.

Bomennieuws is gedrukt
op 100% kringlooppapier,
volledig chloorvrij
gebleekt.

Het zal u niet ontgaan zijn; de Bomenstichting viert haar 5e lustrum. Op 8 juli 1970 werd de stichting in Amsterdam opgericht en dus bestaan we dit jaar een kwart eeuw. Vijfentwintig jaar aan het werk voor meer zorg en aandacht voor de oudste levende wezens in onze omgeving, de bomen.

Dit nummer heeft een extra feestelijk tintje gekregen. Niet alleen is Bomennieuws voor het eerst in haar bestaan getooid met een *kleurenomslag* waaraan de drukker belangeloos meewerkte, maar tevens is als middenkaarten de *vijfentwintigste* folder in de reeks Bomen & ... meegehecht. Hoe kan het anders dan dat het onderwerp 'feesten' is. Gerard Mostert maakte een opsomming van allerlei feesten waarbij bomen het middelpunt van de festiviteiten zijn.

Verder beginnen we met een wervingscampagne voor nieuwe donateurs en doen daarvoor een beroep op u. Als u twee nieuwe donateurs aanmeldt, krijgt u als dank van ons het boek *Bomen langs de route* kado.

37

Marjan van Elsland: "Met bomen meer mens"

Al jaren de spil van de Bomenstichting. Sinds 1975 betrokken bij het wel en wee in verschillende functies. Als adviseur en voorzitter en de laatste acht jaar als directeur. Marjan van Elsland geeft haar mening over het werk en de toekomst van de stichting.

In Stamgasten (blz. 51) vertelt zij openhartig over haar eerste kennismaking met bomen en tenslotte maakt u in de rubriek Boos weer kennis met de drijfveer om te blijven vechten voor betere omstandigheden voor bomen.

48

De eigen wijsheid van een landheer

Redaktielid Roelie de Weerd ging op bezoek bij Theo Sandberg (advocaat) en bestuurslid in de begintijd van de Bomenstichting. Hij pleit voor een mentaliteitsverandering van de Nederlandse bevolking en ziet daarin ook een rol voor de Bomenstichting.

per

keer per jaar
X

En verder in dit nummer ...

De boom in: Eervolle vermelding	36	Nuenense linde terecht onthoofd	59
Jubileum-activiteiten	39	Heropening Europatuin Renesse	63
Bomen langs de route	40	De heksenjacht gaat onverminderd voort	63
Kappen dwarsbomen	42	Geachte redactie	63
De beuk van Haslo	43	De boom in met Roelie de Weerd	64
Stamgast: Marjan van Elsland	51	Voor u gelezen	64
Laatbloeiende lindes en hommelsterfte	52	Zout in de zomer	64
Dreigende watersnood misbruikt	53	Boeken	65
Het laatste pijnbos op Kreta	54	Agenda	66
Oude eik op Golan-hoogte	55	Expositie Boom-etsen van Han van Hagen	67
Bomen in de tweede wereldoorlog	56	Boos	68
Dendrologische overpeinzingen: Bomen in zomertooi	57		

Op de voorpagina:

Monumentale es in
Dwarsgracht (Ov.)

foto: Gerrit

De *kleurenomslag* kwam
tot stand dankzij de
belangeloze bijdrage
van Van den Bergs'
Drukkerij.

Eervolle vermelding

Ik woon in een redelijk mooie omgeving met bos, heide en water onder handbereik. Mijn woonwijk valt niet in de categorie groenarme buurt. Met het strooien van bomen is de gemeente evenmin kinderachtig geweest. Ik mag niet klagen en dat doe ik ook niet. En toch zit me iets dwars.

De Bomenstichting bestaat vijftintig jaar. Dat is natuurlijk erg mooi. Dáár klaag ik ook niet over. Als ik het nog beleven mag, hoop ik met die Bomenstichting de volgende vijftintig jaar vol te maken. En nu hebben ze ter ere van dat jubileum een wedstrijd uitgeschreven. Wie de lelijkste plek van Nederland weet is de winnaar en daar wordt dan een vijftintigjarige boom geplant. Kijk, en dát zit me nu dwars. Het is mijn heimelijk genoeg om puzzeltjes op te lossen en aan prijsvraagjes mee te doen. Een onschuldig vermaak. Ik stuur alles in wat los en vast zit, zolang het me niet meer dan een extra postzegel kost; want ik win toch nooit wat. Het gaat om het idee. Toen ik van die wedstrijd hoorde begon ik dus onmiddellijk in gedachten mijn omgeving af te struinen naar een foeilelijke plek. En toen kreeg ik de smoor in. Ik kon best een paar lelijke plekken in mijn omgeving bedenken, maar die zijn niet lelijk genoeg, zelfs niet voor een poedelprijs. En zo gaat deze leuke wedstrijd aan mijn neus voorbij, vrees ik. Terwijl ik toch voldoende lelijke plekken in Nederland ken. Maar de wedstrijdregels zeggen dat ik die plekken niet mag inzenden!

Neem nou de vijfde baan bij Schiphol. Daar zou ik vast een voorschat op nemen om in de prijzen te vallen. Niet vanwege de geluidsoverlast, want die zie je niet, die hoor je alleen maar en dat valt

buiten het kader van de wedstrijd. Nee, ik vind al die kale lange banen in het landschap zo zinloos. Een normale weg gaat tenminste nog van A naar B. Maar die startbanen hebben kop noch staart. Het zijn doodlopende wegen in beide richtingen.

Aan het eind van zo'n startbaan zou ik een boompje planten. Een hemelboom. Dat lijkt me een natuurvriendelijke richtingaanwijzer. De piloot weet dan meteen waar hij de lucht in moet. Bovendien is dat praktischer, want dan kan zo'n baan een stuk korter.

De VAM verdient ook niet echt de schoonheidsprijs. Uitgerekend in mijn mooiste provincie dumpt heel Nederland zijn rotzooi. Als ik in Wijster woonde wist ik het wel. Daar zou ik nou een foto van maken. Dan maakte ik een redelijke kans om in de prijzen te vallen. Een eervolle vermelding zat er zeker in. Ik denk dat een vuilboom daar heel goed zal gedijen.

Pernis zou ik vervolgens opvrolijken met een vuurdoorn en in Borssele zou ik een doodsbenederenboom poten. De Hoogovens is ook zo'n mooie lelijke stek. Daar kun je nauwelijks omheen. Die camoufleer je niet met één boom. Dat vraagt om een drastischer aanpak. Alles volplempen met boomwurgers, had ik gedacht. Het valt wel buiten de spelregels van deze wedstrijd, want het is geen echte boom. Maar wat moet je er anders mee?

Op dezelfde manier zou ik het nieuwe museum in Groningen willen bewerken. Want neem me niet kwalijk, dat ligt er wel erg provocerend bij. Een vlag op een modderschuit, daar in dat Verbindingskanaal. Dat is toch niks voor het wadloperspubliek in het noorden.

Op zijn minst wil ik ook nog een eervolle vermelding voor het Rode Klif. Ik houd van het Rode Klif. Geen Hollander weet waar het ligt. Als ik in de zuidhoek van Friesland ben rijd ik er altijd even langs. 'Leaver dea as slaef' staat er op een grote zwerfkei. Daar houd ik van. Ik ben zelf geen Fries, maar ik voel met hun vrijheidstrijd mee. Daar aan het Klif, bij de voormalige Zuiderzee, naast die kei, op die kale troosteloze plek zou ik een boom willen hebben. Een vrijheidsboom. Dan staan ze ook wat in de luwte bij hún jaarlijkse herdenking om hún strijd tegen het Hollandse juk. Maar begrijp me goed, ik wil die Vrije Friezen beslist niks opdringen, want voor je het weet komt de slag om Wams in de herhaling.

En dé topper vind ik de carpoolstrook. Daar staan wel een paar bomen, maar dat zijn slagbomen en die liggen meestal plat. Die plek verdient in deze wedstrijd nou de hoofdprijs. Daar zou ik niet één boom planten. Ik zou eens flink uitpakken in dit jubileumjaar en op elke vijftintig meter een boom planten. Een lange file van bomen, drie rijen dik. Daar zou ik judasbomen willen hebben. Want ik vind dat onze belastingpenningen op die plek wel heel grof als nutteloze zilverlingen zijn verkwanseld. Dat zit me ook dwars.

Maar het ergste vind ik, dat ik niet mee mag doen. Dat al mijn lelijke plekken niet in mijn woonomgeving zijn en dus buiten de prijzen vallen. Niet eens een eervolle vermelding.

Roelie de Weerd

Marjan van Elstrand: “Met bomen meer mens”

verleden, heden en toekomst van de Bomenstichting

Toen de Bomenstichting in 1990 twintig jaar bestond, schreef Frank Moens in *Bomennieuws* een geschiedkundig overzicht onder de titel ‘Twaalfhonderd jaar na de dood van Bonifacius’. Dit artikel is voor geïnteresseerden nog opvraagbaar; het lijkt mij niet zinvol om die eerste twintig jaar hier opnieuw te beschrijven. Liever kijk ik naar de laatste vijf jaar, naar de rol die de Bomenstichting heeft gespeeld in ‘bomenland’, naar de standpunten, die we hebben ingenomen in kwesties waar veel discussie over is. En hoe zien wij de toekomst voor de bomen en de Bomenstichting? Hoe zal Nederland eruit zien in het jaar 2000?

Groeien als een boom

Lezend in *Bomennieuws* van 1990 merk ik, hoe de tijd enerzijds lijkt stil te staan, anderzijds voorbijvliegt: wat is er weinig veranderd, wat is er veel gebeurd. Een innerlijke tegenstrijdigheid? Nee, want er moet heel veel gebeuren om kleine veranderingen teweeg te brengen. De mentaliteitsverandering ten gunste van bomen heeft tijd nodig. Dit komt ook elders in dit nummer aan de orde in het interview met oud-bestuurslid Theo Sandberg, die de Bomenstichting graag vergelijkt met een boom: gestaag groeiend en met een rustig toenemende invloed op zijn omgeving. We zouden wel eens willen, dat het sneller ging, dat we harder groeiden, maar op de een of andere manier lijkt de geleidelijkheid inderdaad bij ons te passen. Zelfs als we er dit jaar in slagen om de zeer noodzakelijke verdubbeling van het aantal donateurs te bereiken, blijven we een kleine stichting.

Maar zoals een kleine druppel een grote steen kan uithollen, zo zien wij ook ons werk beloond in kleine overwinningen en stappen vooruit in de omgang tussen mensen en bomen.

Bomenstad of stenen stad

In 1990 hadden we een symposium en een themanummer onder deze titel. We pleitten toen in het kader van de toenemende verdichting van steden en dorpen voor een bewust beleid ten aanzien van bomen. Hoewel er in de loop der jaren steeds vaker bomen worden gespaard bij bouwprojecten, omdat steeds meer ontwerpers daar rekening mee willen en kunnen houden, zijn wij nog lang niet tevreden. In de rubriek ‘Boos’ kunt u steeds weer lezen over boomvijandige plannen, die met een beetje creativiteit en weinig geld juist de bomen hadden kunnen sparen en benutten.

In actie voor bomen

Het jaar 1991 stond in het teken van een strijdvarender Bomenstichting. In het actie-themanummer gaven we adviezen over alle, vooral juridische manieren om het behoud van bomen te bevechten. Intussen is dat themanummer verouderd en hebben we de prachtige brochure ‘Bomen behouden - met recht’ van Marijcke van

Marjan van Elstrand
foto: Bureau Julia
Voskuil

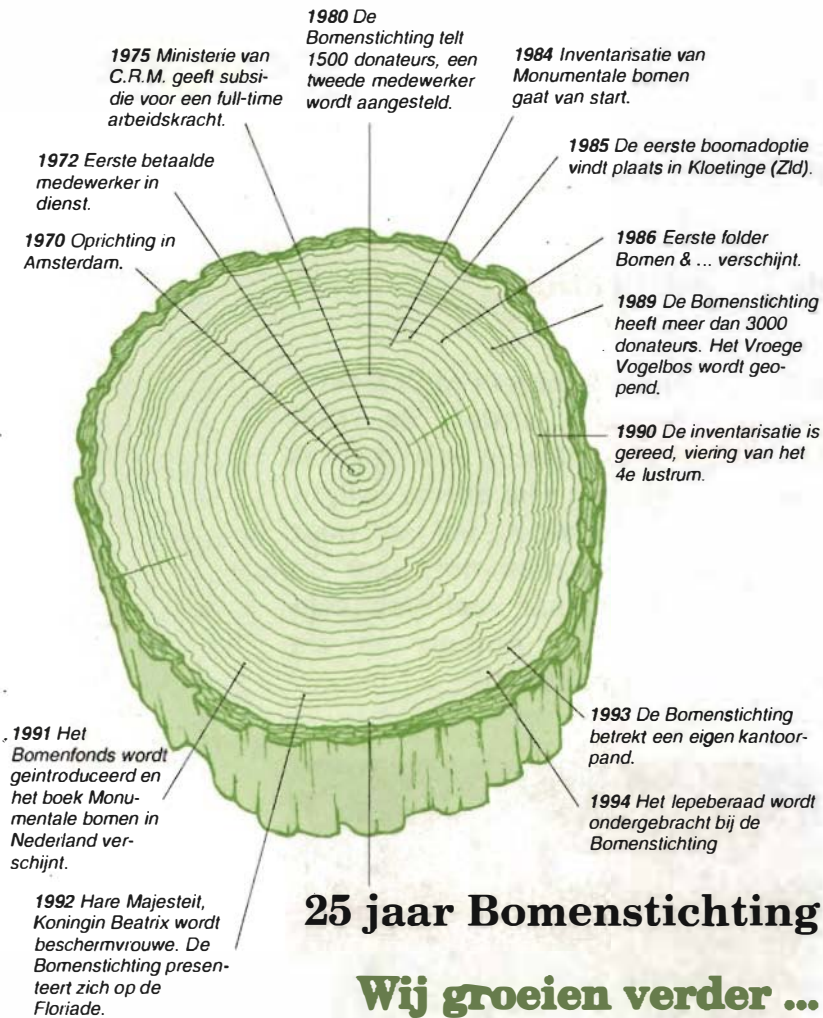
Hasselt in onze winkel. Deze brochure helpt bomenvechters met stappenplannen, voorbeeld-brieven enzovoort. En natuurlijk doet de Bomenstichting zelf ook regelmatig een duit in het zakje, vooral als monumentale en belangrijke bomen worden bedreigd.

Lanen en parken

De tijd, dat lanen volledig werden platgezaagd omdat een deel van de bomen slecht werd, is gelukkig grotendeels voorbij. In ons themanummer van 1992 pleitten we ervoor, de bomen in lanen als individuen te zien en zo weinig mogelijk gezonde bomen op te offeren voor de verjonging van lanen. Een laan hoeft niet koste wat het kost te bestaan uit bomen van één leeftijd. Wie dat erkent, accepteert ook dat een laan geleidelijk verjongd kan worden. Dus: geen gezonde bomen omzagen voor het heilige laanidee. Ook in parken worden bomen opgeofferd, omdat ze niet passen in de ingeburgerde ideeën over ontwerp en leeftijdsopbouw van een “ideaal” park.

25 jaar actief

25 jaar Bomenstichting

Wij groeien verder ...

En omdat mensen zich niet kunnen voorstellen dat bomen van 100 jaar nog wel 100 jaar meekunnen, als ze niet worden gestoord. Vraag een ontwerper om een park te reconstrueren en hij zal niet gauw zeggen, dat reconstructie niet nodig is en dat er hooguit enkele bomen vervangen moeten worden omdat ze "op" zijn. Meestal komt er een plan uitrollen, vaak het oude ontwerp van 100 jaar geleden waar omwonenden van schrikken vanwege de enorme veranderingen, die voorgesteld worden. En dan begint de strijd tussen vernieuwers en behouders, die vaak eindigt in een compromis. Maar het kost vrijwel altijd gezonde bomen het leven en daar is de Bomenstichting het niet mee eens. Juist oude bomen geven een park zijn charme; daar moet je zuinig op zijn. Dus: geen gezonde bomen omzagen voor een heilig ontwerp.

Inheems of uitheems

De Bomenstichting wordt vaak opgebeld door mensen die zich boos maken over de heksenjacht op zogenaamde exoten, bomen die hier niet van nature thuishoren. In 1993 hebben we een themanummer aan dit onderwerp gewijd en duidelijk stelling genomen tegen deze heksenjacht. De Tamme kastanje, Amerikaanse eik en Robinia, om er maar enkele te noemen, moeten niet volledig uitgeroeid worden omdat ze niet in onze natuur zouden passen. Ze hebben hun plek veroverd en zich aangepast en blijken hier heel goed te functioneren. Ik geloof, dat de natuur zelf heel wat flexibeler is in het accepteren van en inspelen op nieuwkomers dan onze natuurbeheerders. Tegelijkertijd is het vanzelfsprekend dat er veel aandacht is voor inheems materiaal als

basis voor nieuwe en bestaande natuur. Deze bomen en struiken zijn immers beter aangepast aan de plaatselijke omstandigheden dan soortgenoten die uit Italië of Oost-Europa worden gehaald. We hoeven niet te kiezen uit inheems of uitheems, maar kunnen uit beide groepen kiezen, al naar gelang de omstandigheden. In nieuwe natuurgebieden en natuurbossen kiezen we voor inheems, zelfs streekeigen materiaal, in bestaande bos- en natuurgebieden eventueel voor geleidelijke aanpassing zonder volledige uitroeiing van de vreemdelingen. In steden blijken vaak juist de exoten beter aangepast aan de barre omstandigheden. Voor elk wat wils dus, maar zaag geen gezonde bomen om voor een idee.

Bomen in tuinen

Dagelijks krijgen we telefoontjes over lastige bomen in tuinen. Soms klagen de burens, soms klaagt de tuinbezitter zelf. Vooral mensen, die kortgeleden in een huis zijn komen wonen, staan al snel klaar met de zaag, want ze wilden wél het huis, maar niet de bijbehorende bomen. Jammer genoeg zijn er nog zoveel mensen, die erg van bomen houden *mits* ze maar niet te dichtbij staan. Gelukkig komt het steeds vaker voor, dat zulke mensen geen kapvergunning krijgen van de plantsoendienst, want: dan hadden ze daar maar niet moeten gaan wonen, ze hebben er zelf voor gekozen.

De model-bomenverordening, die door Bomenstichting en Vereniging Stadswerk is gemaakt, geeft gemeenten een uitstekend instrument in handen om bomen beter te beschermen. En het themanummer 'Bomen in tuinen' (1994) geeft zeer uiteenlopende informatie voor tuinbezitters en hun burens, o.a. over de grote keuze uit kleinblijvende soorten.

Hoe nu verder

In het voorgaande kwamen een paar "stokpaardjes" van de Bomenstichting aan de orde, onderwerpen waar we veel mee geconfronteerd worden en die ons steeds weer op de barricaden brengen. Veel van die onderwerpen blijven actueel, maar er veranderen toch steeds kleinigheden in de benadering, als gevolg van ons voortdurende hameren op de geweldige ONZIN, die er soms aan ten grondslag ligt. Het respect voor bomen groeit, evenals de deskundigheid van de beheerders, verzorgers, adviseurs, taxateurs en andere betrokkenen. Steeds meer plaatselijke groepen vechten voor het behoud van bomen, geadviseerd en begeleid door de Bomenstichting en dat heeft weer gevolgen voor het beleid voor gemeenten. Ik ben dus voorzichtig optimistisch voor de toekomst, maar dan moet de Bomenstichting wel met dubbele energie doorgaan met de taak, die ze zich gesteld heeft. Met het dubbele aantal donateurs moet het lukken om de zorg en het respect voor bomen zo te bevorderen, dat in het jaar 2000 geen enkele boom meer wordt omgezaagd vanwege het feit, dat hij

- niet in het ontwerp past
- oud is (maar niet gevaarlijk)
- pluist of eikelt, druipt of gewoon groeit
- schaduw geeft of blad laat vallen in de herfst
- exoot is
- in de tuin van de burens staat.

Bomen zijn natuur. Natuur hebben we nodig. En bovenal zijn we **MET BOMEN MEER MENS!**

Jubileum-activiteiten

Marjan van Elsland

Het vijfde lustrum van de Bomenstichting staat in het teken van naamsbekendheid en donateurswerving. We blijken bij ongeveer 10% van de Nederlandse bevolking bekend te zijn en we hebben ongeveer 3500 donateurs. Dat is veel te weinig voor een landelijke natuurbeschermingsorganisatie, die opkomt voor de natuur-dicht-bij-huis. Bomen zijn zó belangrijk voor de directe woon- en werkomgeving, alleen al door hun rustgevende kwaliteiten in onze haastige maatschappij, dat ze respect en bescherming verdienen. We denken daarom, dat veel meer mensen ons werk zullen steunen, zodra ze weten wie we zijn en wat we doen. Daarbij is een grote rol weggelegd voor diegenen, die al donateur zijn. Behalve dat we u "aan het werk zetten", bieden we u natuurlijk ook wat aan, namelijk een nieuw boek, een wedstrijd, twee bijzondere excursies en een receptie.

De jubileum donateursdag in het najaar vindt plaats op paleis Het Loo in Apeldoorn.

foto: Frank Moens

Naamsbekendheid en donateurswerving

Nederland kent honderdduizenden bomenliefhebbers, maar die weten lang niet altijd van het bestaan van de Bomenstichting. Daar gaan we verandering in brengen met hulp van de pers. Interviews, artikelen en persberichten moeten ons bekend maken bij een groter publiek. Daarnaast roepen we uw hulp in bij het werven van nieuwe donateurs. U vindt elders in dit nummer een oproep en een kaart. Uw beloning voor twee nieuwe donateurs is het boekje 'Bomen langs de route'. Ons streven is, het aantal donateurs dit jaar te verdubbelen!

Fotowedstrijd kaalste plek

Met deze wedstrijd hopen we mensen en gemeentebesturen bewust te maken van het belang van bomen voor een leefbare omgeving. En de vreselijkste plek krijgt een boom! Leest u vooral de mooie column van Roelie de Weerd op bladzijde 36.

De jury komt in juni bij elkaar voor de keuze van de plantlocatie. In het volgende nummer leest daarover meer.

Donateursdagen

Voor de bijzondere donateursdag in Amsterdam op 10 juni had u zich kunnen opgeven. In het najaar, te weten op 21 oktober, willen we echt het jubileum met u vieren op en rond paleis Het Loo met een lange bomendag. Op het programma staan een wandeling door het kroondomein, een lezing van Bomenstichting-oprichter J'ørn Copijn en de bezichtiging van de paleistuin. Daar tussendoor zijn er een lunch en een diner in het Theehuis van het paleis. Een feestelijke dag, waarvan u de convocatie in dit nummer aantreft.

Bomen langs de route

Een aanwinst voor onze bomenwinkel is het nieuwe boekje 'Bomen langs de route', waarin Frank

Moens en Loes Sonnega een overzicht geven van alle bomen-, fiets- en wandelroutes in Nederland. Enkele routes worden uitgebreid beschreven, de rest wordt kort behandeld. U kunt met dit boek als leidraad heel wat plezierige bomenuurtjes beleven.

Donateurs, die twee nieuwe donateurs bij ons aanmelden, krijgen het boek kado. Voor anderen is het te bestellen (zie elders dit nummer).

Reünie en receptie

Op donderdag 14 september nodigen we alle oud-gedienden (bestuursleden, adviseurs en medewerkers) uit voor een reünie in Utrecht. We combineren dat met een receptie voor onze relaties, die gehouden wordt in Het Oude Tolhuys van 16.30 tot 18.30 uur. Ook donateurs zijn uiteraard welkom op de receptie.

25 jaar actief

jubileumuitgave

Bomen langs de route

Edwin Koot

'Bomen langs de route' geeft een overzicht van 120 wandel- en fietsroutes door heel Nederland. De rode draad in al deze routes wordt gevormd door markante of bijzondere bomen. De verschillen wat inhoud en uitvoering van de routebeschrijving betreft zijn aanzienlijk. De kortste route is ongeveer een kilometer, terwijl de langste, een fietsroute langs Losser en Bentheim (Duitsland), 90 kilometer bedraagt.

Eén van de vele monumentale bomen langs de route. Deze knotlinde staat langs de bomenfietsroute in Apeldoorn.

foto: Frank Moens

Elke route wordt kort omschreven en er wordt aangegeven hoe men in het bezit kan komen van de routebeschrijvingen. De routebeschrijvingen zijn overzichtelijk per provincie gerangschikt. De gids bevat verder wetenswaardigheden als de oudste, hoogste en dikste boom per provincie, interessante bomentuinen en een overzicht van 'groene' doolhoven.

Ontstaan van Bomen langs de route

Gelukkig biedt deze gids meer dan overzichten alleen. Van verschillende routes wordt een sfeerimpressie gegeven. Zo zijn de schrijvers erin geslaagd een zeer lezenswaardige jubileumuitgave samen te stellen. 'Bomen langs de route' prikkelt je nieuwsgierigheid en nodigt zeker uit tot het wandelen of fietsen van één of meer van de routes.

Het boek is samengesteld door Frank Moens en Loes Sonnega-Oosterhoff. Ik had een kort gesprek met hun over het ontstaan van deze uitgave.

De schrijvers

Frank Moens heeft in 1982 de Tuinbouwschool in Utrecht afgerond. Een jaar later trad hij in dienst van de Bomenstichting. Hij is ondermeer nauw betrokken geweest bij de inventarisatie van Monumentale bomen in Nederland. De

laatste jaren begeleidt hij de uitgave van publikaties van de stichting. Uit belangstelling voor schrijven en vormgeving heeft hij de uitgave van Bomennieuws op zich genomen en hij is daarvan al weer geruime tijd de inspirator. Hij is meer buitenmens dan stadsmens. Zijn interesse in de natuur gaat uiteraard verder dan bomen alleen, zoals ook blijkt uit zijn sfeerimpressies in 'Bomen langs de route'.

Loes Sonnega is sinds 1977 actief in de natuurbeschermingswereld. Zij is mede-oprichter van de IVN-afdeling Zeist. Zij nam met deze IVN-afdeling in 1981 het initiatief een fietsroute uit te zetten over de Utrechtse

Heuvelrug en door het Krommerijn gebied. De route begint bij een monumentale plataan, die later model zal staan voor het omslag van dit boek. In 1988 wordt zij onbetaald medewerker bij de Bomenstichting en neemt o.a. de archivering en de bibliotheek ter hand. Loes Sonnega is verantwoordelijk voor de inventarisatie en aanvulling van de routegegevens.

Hoe is het idee voor 'Bomen langs de route' ontstaan?

FM: Het is begonnen doordat we steeds meer bomenroutes kregen toegezonden. In 1991 zijn in Bomennieuws enkele routes besproken, die toen bekend waren. Dat waren er ongeveer twintig. Daarna groeide de kollektie gestaag. Toen ontstond de gedachte dat het eigenlijk heel jammer is, dat al die routes slechts plaatselijk enige bekendheid genieten. Ons uitgangspunt voor deze gids was daarom de routes beschikbaar te maken voor het grote publiek in het hele land. Vandaar dat bij elke route gegevens over de verkrijgbaarheid en de bereikbaarheid met openbaar vervoer zijn opgenomen.

Hoe zijn jullie aan al die routes gekomen?

LS: Een jaar geleden zijn we begonnen met het benaderen van alle VVV's en IVN-afdelingen. Daarna zijn alle route-gegevens nagetrokken. Dat heeft heel wat tijd gekost. Het was bijvoorbeeld niet altijd duidelijk waar men een routebeschrijving kan kopen.

Door wie worden de routes gemaakt?

LS: Het grootste aandeel is door de verschillende IVN-afdelingen geleverd. Dat zijn allemaal vrijwilligers. Je moet er toch bewondering voor hebben wat zij in de loop der tijd, met schaarse middelen, voor elkaar gekregen hebben. De laatste jaren is er ook een tendens te zien dat bomenroutes worden uitgegeven door professionele bureaus.

Waar tref je de meeste bomenroutes aan?

LS: In elke provincie is een bomenroute te vinden. Maar de meeste zijn in Overijssel, Gelderland en Limburg. En Amsterdam natuurlijk met de schitterende uitgave van 11 routes in de afzonderlijke stadsdeelgebieden.

Een route lopen aan de hand van een beschrijving, is dat eigenlijk wel aantrekkelijk?

FM: In het begin stond ik daar zelf ook wat sceptisch tegenover. Is het wel zo leuk om gebruik te maken van betreden paden? Zelf heb ik onderzocht dat het juist heel interessant is om aan de hand van een routebeschrijving te wandelen of te fietsen. Je let beter op de omgeving, het is leuk om aan de hand van beschrijving en plattegrond je weg te zoeken en de beschrijving geeft vaak boeiende informatie over dat wat je onderweg tegenkomt. Bovendien stippel je niet zo makkelijk zelf een route uit langs bezienswaardigheden en kom je nu ook op plaatsen waar je anders nooit zou zijn gekomen.

Wat maakt een bomenroute interessant?

FM: Bomen moeten niet meer dan een leidraad vormen. Het moet in de eerste plaats een mooie wandeling zijn. Een goede route plaatst bomen altijd in samenhang met de plaats of streek. Ik vind het echt een gemis wanneer een route langs een prachtig oud gebouw gaat en er alleen maar iets verteld wordt over het boompje in de voortuin.

Is er een favoriet onder deze bomenroutes?

FM: Dat is kwestie van smaak. De bomenroutes zijn moeilijk met elkaar te vergelijken. Sommige voeren je door een stad, terwijl andere je door een bosrijke omgeving leiden. Eén bomenroute is gebaseerd op een kranteartikel, maar er zijn ook prachtige boekwerkjes bij met uitgebreide beschrijvingen. Die grote verscheidenheid maakt het wandelen of fietsen van al die routes juist zo boeiend. Ik heb zelf het meest genoten van de wandeling 'langs groene plekjes' in Gouda en de Hoogstamfietsroute door Zuid-Limburg.

Bomen langs de route

wandeltochten en fietsroutes door Nederland

Frank Moens en Loes Sonnega-Oosterhoff
152 bladzijden,
zwart/wit illustraties
ISBN 90-70405-07-5

prijs: f 27,50,-
voor donateurs **f 19,50** (excl. porto)

Bestellen door het bovengenoemde bedrag, vermeerderd met f 5,- porto over te maken op girorekening 2108755 van de Bomenstichting, of met de meegehechte bestelkaart.

25 jaar actief

Kappen dwarsbomen

Edwin Koot

Nog altijd worden bomen over het hoofd gezien door de plannenmakers. Of wordt te snel gedacht dat al die lastige bomen maar weg moeten. Gelukkig dat de Bomenstichting steeds vaker succes boekt in de strijd om bomen te behouden.

Leiden

Een uniek referendum heeft beslist over het lot van 15 monumentale bomen aan de Rijndijk te Leiden. Daarmee is (voorlopig) een eind gekomen aan de slepende procedures rond nieuwbouwplannen op deze plek. Reeds in 1989 werden de eerste plannen voor het voormalig militair tehuis onthuld. Het uitgewoonde pand is het jaar ervoor tot monument verklaard.

Om het opknappen van het monumentale pand rendabel te maken, moeten er appartementen worden gebouwd in de achtertuin, zo luiden de plannen. Dit gaat ten koste van de serre, de eetzaal én 15 monumentale bomen. Een golf van protesten breekt los. Maar van enige bijstelling van de plannen is geen sprake. Uiteindelijk wordt

Luc Noordman in de stromende regen tijdens zijn onderzoek in Ommen met de filmploeg van 'Van Gewest tot Gewest'.

foto: Edwin Koot

in 1994 een grootscheepse handtekeningenactie op touw gezet om een volksraadpleging af te dwingen. Morrend stemt de gemeente hiermee in. Tijdens het referendum stemt een meerderheid van de Leidenaren tegen het nieuwe bestemmingsplan. En de bomen blijven dus voorlopig monumentaal staan!

Wierden

Een monumentale robinia bij voormalig hotel 'De Zwaan' is beeldbepalend voor de dorpskern van Wierden. Een boom met een rijke historie, waaronder volgens de overlevering begin van de vorige eeuw Russische kozakken, op weg naar de slag bij Waterloo, hebben gebivakkeerd. Helaas brak bij een storm vorig jaar een deel van de top uit de kroon, waardoor de boom er nu een beetje verformfaaid uitziet.

U begrijpt het natuurlijk al, op het terrein moet gebouwd gaan worden. Daarbij wordt geen rekening gehouden met de robinia en een vitale beuk van ongeveer 80 jaar. Gelukkig werd de Bomenstichting hierover nog net op tijd ingelicht. Protest van onze kant leidde tot een opdracht van de gemeente de bomen te beoordelen. Onze conclusie is dat beide bomen nog een hele tijd meekunnen, mits er voor en tijdens de bouwwerkzaamheden een aantal maatregelen getroffen wordt. Onze suggestie om het gebouw iets op te schuiven wordt niet overgenomen en voor de beuk wordt toch een kapvergunning afgegeven. Onze bezwaren tegen deze teleurstellende beslissing zijn nog in behandeling.

Ommen

Eind januari worden de omwonenden van de Hammerweg te Ommen opgeschrikt door de mededeling van de provincie dat alle 360 monumentale beuken moeten worden gekapt. De provincie geeft als reden op dat de bomen ziek zijn. Maar de omwonenden vermoeden dat uit kostenbesparing wat al te rigoreus de zaag wordt gehanteerd. Ze slaan groot alarm om een kaalslag te voorkomen. Door al deze commotie zegt de provincie toe een onafhankelijk onderzoek naar de toestand van de bomen te laten uitvoeren.

De Bomenstichting onderwerpt de bomen onderaan aan een visueel onderzoek. Het televisieprogramma 'Van Gewest tot Gewest' brengt dit onderzoek in beeld. Onze conclusie luidt dat een groot deel van de bomen inderdaad slecht is, maar dat het wel degelijk mogelijk is groepen bomen te laten staan en daarmee gefaseerd te verjongen. Wij wachten de plannen van de provincie af.

De beuk van Haslo

De geschiedenis van een héél bijzondere boom

Anton Dekker

Als gevolg van de vele intrigerende verhalen die de ronde doen over de Haslo-beuk, werd ook mijn nieuwsgierigheid aangewakkerd en ontstond de behoefte om de historie van deze bijzondere boom eens uit en te na te onderzoeken. Door te speuren in geschiedenisboeken, oude kaarten van de afd. Tuin- en landschapsarchitectuur van de dienst Groen Natuur en Landschap van Apeldoorn en te informeren bij een aanwonende akkerbouwer, dhr. Ten Horst, en dhr. H. Ummels van de Monumentencommissie Apeldoorn, kon de geschiedenis over de boom en zijn omgeving op een rij worden gezet.

De opperhoutvester van H.M. de Koningin van de Koninklijke Houtvesterijen Het Loo, Dhr. J. Kuper, bood alle ruimte en vrijheid om ter plaatse het nodige onderzoek te doen.

Bijzonderheden en verhalen van oude Apeldoorners over de boom:

- Keizer Napoleon zou eronder hebben geslapen.
- Door een meteoriet-inslag van lang geleden zou de stam van de boom in tweeën zijn gespleten. Daarop wijst een grote steen die op 2 m hoogte tussen de stammen ligt.
- Op de topografische kaart van 1954 nr. 33A Kootwijk staat deze boom met naam vermeld.
- Het zijn waarschijnlijk twee in elkaar gegroeide bomen.
- Het is de oudste en dikste boom van het landelijk gebied op de Veluwe en hij zou nog een tijd mee gaan.
- Langs de boom zou lange tijd een waterleiding hebben gelegen welke afkomstig was van de bron naast de boerderij Haslo. Deze leiding liep naar de fonteynen in de tuinen van paleis Het Loo.
- Zoals bij de meeste oude beuken zijn tot op 6 m hoogte allerlei initialen en liefdesverklaringen op de stammen ingekerfd.

Stapsgewijs zijn bovenstaande bijzonderheden en verhalen op hun waarheid nage trokken, waarbij soms toch wel verrassende wetenswaardigheden aan het licht kwamen.

Heeft Napoleon eronder geslapen?

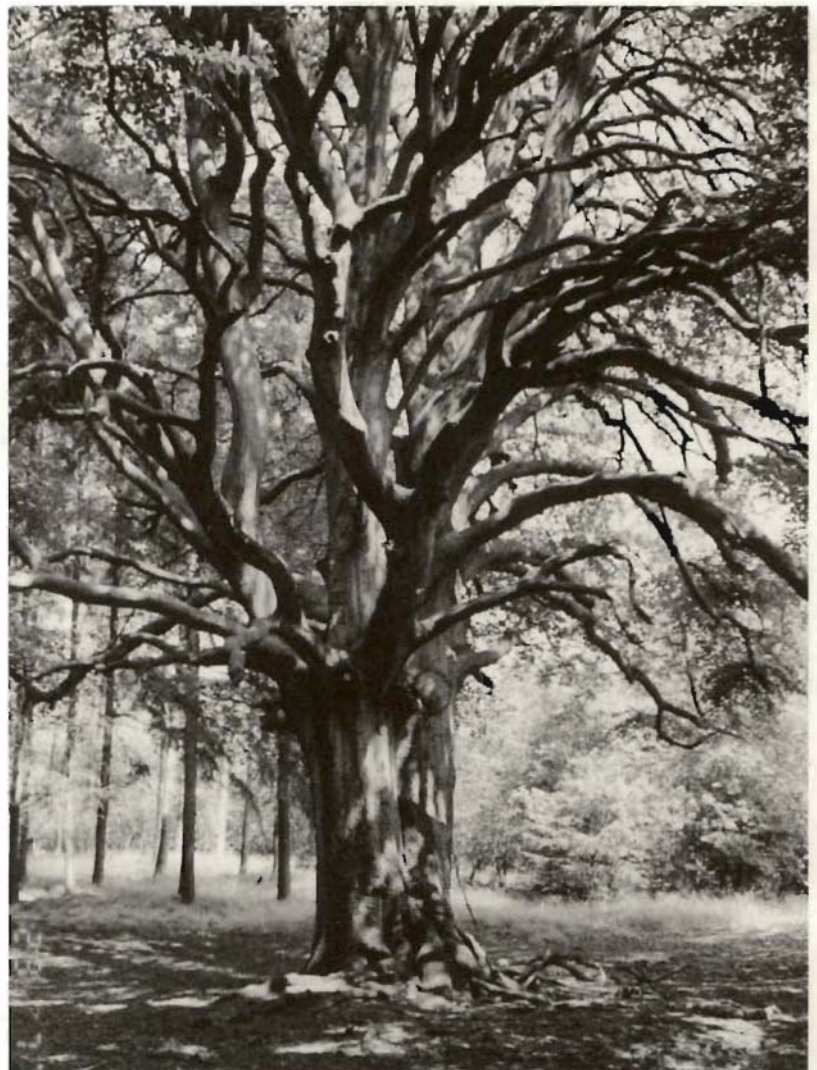
Doorgaans wordt de leeftijd van een boom te hoog geschat en zeker die van een beuk. Keizer Napoleon zou op doorreis naar paleis Het Loo in oktober 1811 onder de boom hebben geslapen.

Met een zgn. aanwasboor (een speciale holle boor) zijn in beide stammen op 1 m hoogte enkele boringen gemaakt tot een diepte van 27 cm. Uit de telling van de jaarringen bleken deze boorkernen 168 jaar te zijn. In het jaar 1826 (1994 - 168) was de boom dus minstens 50 cm dik. Als hetzelfde groeipatroon van de boorkernen wordt aangehouden en wordt doorgerekend tot

het hart van de stam, dan moet geconcludeerd worden dat de boom ongeveer 250 jaar oud is. Bij deze methode is er rekening mee gehouden dat de jaarringen dikker worden naarmate ze dichter bij het hart van de stam liggen.

Het verhaal dat Napoleon onder deze boom heeft geslapen kan dus op waarheid berusten; de boom was er toen in ieder geval wel.

In 1760 is de bewuste beuk al in een reisverslag genoemd. Deze vermelding echter zaait enige verwarring. Volgens bovenstaande berekening

De tweestammige beuk van Haslo

foto's van de schrijver

zou deze beuk omstreeks 1744 zijn geplant (of anderszins zijn gaan groeien). Betwijfeld moet worden of 15 à 20 jaar later er al een boom is gegroeid die zo markant is dat deze in een reisverslag wordt genoemd. Maar er is geen reden om te twijfelen aan hetgeen op papier is vastgelegd, zodat het waarschijnlijk toch om dezelfde beuk gaat.

Hieruit kunnen twee conclusies worden getrokken: of de boom is toch ouder dan de berekende 250 jaar of de boom is kort na de beschrijving in 1760 herplant.

Is de ingegroeide steen een meteoriet?

Meteorieten komen met hoge snelheid de dampkring binnen (gemiddeld 40 kilometer per seconde). De eindsnelheid van zo'n kosmisch brokstuk is op het moment van de inslag nog altijd honderden km/uur. Deze zgn. steenmeteoriet heeft echter geen smeltkorst. Een smeltkorst is een aan de buitenkant van de meteoriet zwart geblakerd laagje dat ontstaat door de hoge hitte als gevolg van de wrijving in de dampkring. Aangenomen mag dus worden dat het hier om een gewone vuursteen gaat die lang geleden door iemand - om welke reden dan ook - tussen de twee stammen is gelegd. Bovendien zou (als het een meteoriet zou zijn) de inslag van een meteoriet van dit kaliber als gevolg van de hoge snelheid en zijn hoge eigen gewicht, een enorme stamwond hebben veroorzaakt, wat nu nog zichtbaar zou moeten zijn. Dit is niet het geval. Vermoedelijk is de steen mogelijk wel honderd jaar geleden in de stamsplitsing gelegd.

Tussen de twee stammen was nog net genoeg ruimte om met een beitel de steen te bemonsteren. Een delegatie van medewerkers van de Volkssterrenwacht Bussloo heeft vervolgens de steen bestudeerd en is eveneens tot de conclusie gekomen dat het hier om een gewone vuursteen gaat.

Waarom is de beuk genoemd op de topografische kaart van 1954?

Op de nieuwe kaart is de naam helaas verdwenen. Het kan niet anders dan dat de plek van de boom van markante betekenis is geweest, óók voor de topograaf.

Door bestudering van oude kaarten van de omgeving wordt duidelijk waarom de boom op de kaart is aangegeven. De beuk van Haslo fungeerde vroeger als herkenningspunt niet ver van het kruispunt van de grote Hessenweg, de belangrijkste handelsroute tussen Utrecht en Deventer, en de Harderwijker Heerweg. Op de kaart van Geelkercken uit 1630 zijn deze wegen aangegeven. Zoals reeds eerder gememoreerd, werd in een reisverslag in een boekje uit 1760 de beuk al beschreven. Kruispunten van belangrijke (handels)wegen werden in vroeger jaren vaak gemarkeerd met een boom; A.N.W.B.-borden waren toen nog niet voorhanden. De boom werd dan op de kaart aangeduid als Kroezeboom (*kroeze* = kruis).

Van het oorspronkelijk kruispunt bij de boerderij Haslo is niets meer terug te vinden. Akkerbouwer Ten Horst weet echter wel te vertellen waar de Hessenweg heeft gelopen. Op de heide en in het

Algemene gegevens

Registratie

In 1990 werd de boom bij de gemeente Apeldoorn geregistreerd als bijzondere boom. Bij de Bomenstichting staat de beuk eveneens op de lijst van monumentale bomen.

De lokatie

De beuk bevindt zich in de boswachterij "Hoog Soeren" van de Koninklijke Houtvesterijen Het Loo. De lokatie van de boom is 200 m ten noorden van de spoorlijn Apeldoorn-Amersfoort en 100 m ten westen van het Asselsepad.

Al lopende over een bijna dichtgegroeid paadje tussen de dennen door, sta je plotseling voor de reusachtige beuk. Vanaf de plek waar de boom staat heb je, kijkend in de richting van de boerderij Haslo, een werkelijk prachtig panorama.

De boom staat aan de oostzijde van de bouwhoeve Haslo. Vroeger heette deze plek "Assel". De plaats van de boerderij is, voor zover bekend, de eerst bewoonde plek van de Veluwe, ruim 1200 jaar geleden.

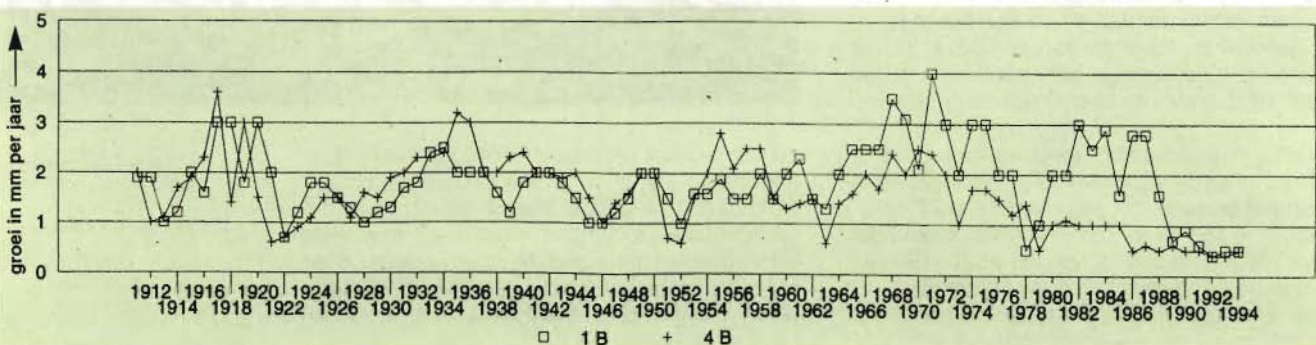
De boom

De beuk heeft een prachtige waaivormige kroon met een enorme omvang, een projectie op de grond van maar liefst 700 m². De stamomtrek is 5,6 m. en de hoogte is 26 m.

De groeiplaats

De grondsoort is een holtpodzol (een bruine bosgrond). De boom staat op 50 m+ NAP. Het grondwater zit op een diepte van 25 m.

Jaarringanalyse van de Haslo-beuk periode

bos zijn nog sporen van deze weg zichtbaar. Op de topografische kaart van 1906 staat de beuk nog op de heide en deze situatie is tot aan de 2e Wereldoorlog zo gebleven.

Met een kroon diameter van 30 m en een hoogte van 26 m, was de boom een enorme parasol en een ideale rustplaats voor reizigers.

Voor de topograaf in 1954 was er alle aanleiding om deze blikvanger in dit vlakke gebied met naam aan te duiden op de topografische kaart. Thans wordt de beuk omringd door 48 jaar oude douglassparren en enkele 60 jaar oude grove dennen; deze dennen zijn overigens de overgebleven exemplaren na de zware storm in 1973; de rest van de bomen ging plat.

Doordat de beuk de laatste tientallen jaren voor een groot gedeelte is ingesloten door de opgaande douglassparren, is de kroon aan de buitenkant jammer genoeg gedeeltelijk afgestorven. Vroeger hebben de takken rondom tot op de grond gehangen.

Waar lag de waterleiding bij de boom?

In de 18e eeuw heeft er een 13 km lange pijpleiding gelegen van Pomphul nabij Hoog-Soeren via het Orderbos naar de paleistuinen van Het Loo in Apeldoorn. In het boekje "Een vergeten waterwerk uit de 17e eeuw", geschreven in 1933 door kapitein L.A. Kremer, wordt in het traject de beuk genoemd. Dit staat als volgt beschreven:

"Ten oosten van de bouwhoeve Assel liep de leiding langs den grooten beukenboom, stak den Asselschen weg over en bracht het water naar het groote reservoir ten zuiden van de Ruetbron."

Bij een bodemprofielonderzoek zijn enkele stukken pijpleiding tussen de boomwortels naar boven gekomen.

Het waren de kraag- en pijpstukken van aardewerken pijpen. Ze lagen ca. 30 cm onder het maaiveld aan de noordoostkant op 5 m afstand vanaf de stam.

De pijpleiding, welke bestond uit lood, holle boomstammen en aardewerk, werd in 1699 voltooid. Soldaten hebben vijf jaar gewerkt aan de aanleg van de pijpleiding.

Aan het einde van de 18e eeuw (in de Franse bezettingsperiode) zijn de stijtuinen op paleis Het Loo geplunderd en daarmee is ook de leiding te gronde gegaan. De vier bronnen (Pomphul, De Veentjes, Haslo en de Ruetbron) voedden samen een reservoir in de buurt van de beuk om de Koningsfontein 13,5 m hoog te laten spuiten. Op een kaart, gemaakt door J.M. de Man uit de tijd van 1802 tot 1812, is het reservoir zelfs in detail getekend. De Koningsfontein moest hoger spuiten dan de fontein in de tuinen van Versailles. Door de grote hoogteverschillen op korte afstanden in het gebied van Hoog Soeren en de aanwezigheid van storende lagen (klei, leem) in de bodem, zijn deze bronnen ontstaan. Ze geven nu nog steeds water, al is het minder dan vroeger. Dat komt omdat het gebied, in tegenstelling tot vroeger, bijna helemaal bebost is. Bomen houden immers veel vocht vast. De bronnen Haslo en Pomphul waren voor koningin Wilhelmina geliefde objecten om te schilderen.

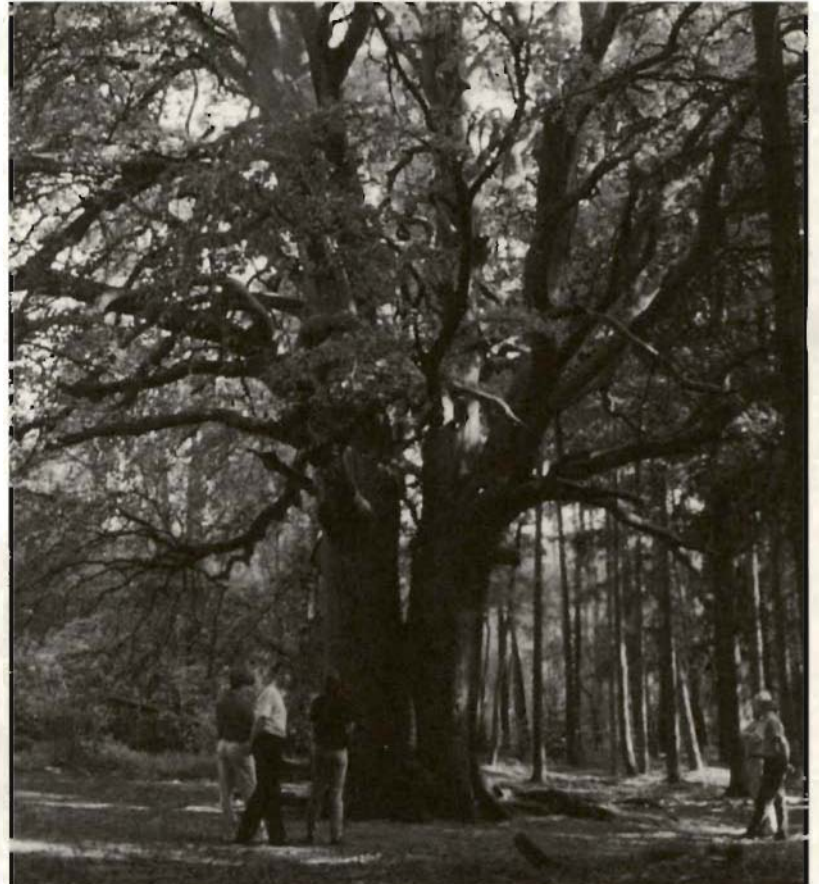
Hoe vitaal is de beuk nog?

Volgens de schrijver van het krantartikel in 1992 ziet de beuk er nog goed uit, maar de inmiddels ijler wordende kroon en hakkende spechten op de stam, zijn tekenen dat er toch iets aan de hand is. De jaarringen (in mm 0 t/m 5 aangegeven) en de

jaren (voor beide stammen 1B en 4B) zijn in een grafiek gezet. Aan de hand van de curve is het groeiverloop van de boom te zien. Uit de sterk dalende lijn in de curve is op te maken dat de boom aan het aftakelen is. De groei is sinds 1989 sterk verminderd.

De grafiek laat weliswaar meerdere periodes van slechte groei zien, maar dat is normaal. Droge, natte, koude en hete periodes zijn in de dikte van de jaarringen goed terug te vinden.

Inmiddels is de boom door schimmels aangetast. Enkele zware takken zijn aangetast door de porselijnzwam. Dit is een zéér fraaie paddestoel met een doorschijnende hoedrand. Ook zijn de wortels aangetast door rot van schimmels.

Tot slot

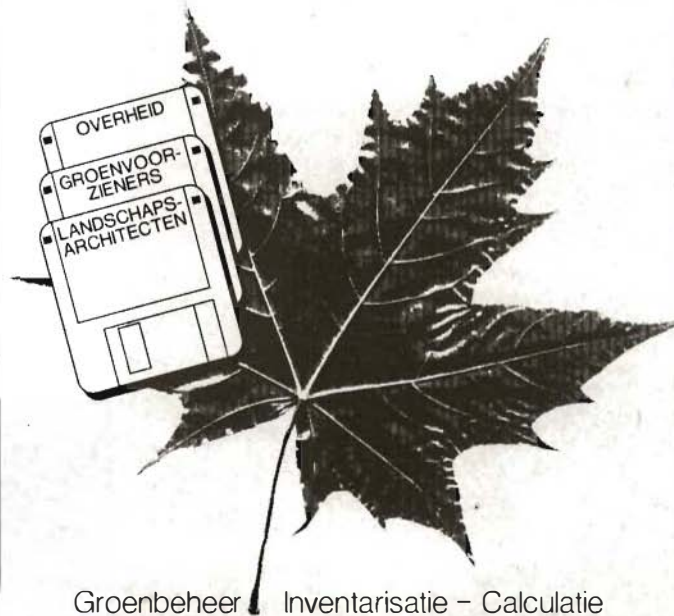
Als het stedelijk gebied van Apeldoorn, Arnhem enz. wordt meegerekend tot de Veluwe, dan is de beuk niet de dikste en de oudste boom, maar valt hij wel in de categorie van de grootste. Opmerkelijk is dat de beuk zeer traag is gegroeid.

Degenen die de boom nog in zomertooi willen zien, moeten niet te lang wachten. Na 250 jaar in pracht en praal te hebben gegroeid is de beuk van Haslo bijna aan het eind van zijn leven. Maar daarmee is zijn taak op deze aardkloot nog niet geheel volbracht.

"De boom blijft staan" zo heeft de dhr. Kuper verzekerd. Daarmee wordt bedoeld dat de boom niet zal worden gekapt maar langzaam aan op zijn plek zal afsterven en uiteindelijk geheel zal wegrotten.

Daarmee zal deze markante boom nog vele, zeer vele jaren een belangrijke rol kunnen spelen in het ecosysteem in de omgeving van Haslo. Maar het hameren van de spechten is het eerste klinkende signaal van de uiteindelijke ondergang van de reus van Haslo.

SOFTWARE VOOR DE GROENSECTOR

Groenbeheer - Inventarisatie - Calculatie
Boekhouding - Plantselectie - Projectadministratie
Plantlijsten - Besteladministratie - RAW - Facturering

Bel of fax voor documentatie of demodiskette

Bakker, Spees & Werkman

prinsengracht 76 1015 dx amsterdam
telefoon 020-6381489 fax 020-6384302

Mr B.M. Visser

*Juridisch Raadgever
Natuur, Bos en Landschap*

*Hessepas 23, 6931 HK Westervoort
telefoon en fax: 08303 - 11062*

COPIJN UTRECHT
Boomchirurgen B.V.
Tuin- en Parkbeheer

BOMEN HEBBEN SOMS OOK BEWEGING NODIG!

Deze dertigjarige kastanje heeft al aardig wat gezien van Nederland. Groeide koninklijk op bij Huis ten Bosch in 's Gravenhage. Stond vervolgens een tijdje bij Station Leiden. Wegens tunnelaanleg verhuisde de vijftientig-tonner onlangs naar de Witte Singel in de sleutelstad. Soms hebben bomen nu eenmaal beweging nodig. En dat is geen probleem, als je de verplanting aan de ervaren professionals van Copijn Boomchirurgen uit Utrecht overlaat. Alleen Copijn kent de reiswensen van elke boomsoort. Copijn kan garanderen dat de boom na elk uitstapje weer wortel schiet en gezond verder groeit. Bel daarom Copijn Utrecht als uw boom beweging nodig heeft. Voor meer informatie ligt er een speciale brochure voor u klaar.

COPIJN UTRECHT. Postbus 9177, 3506 GD Utrecht, telefoon (030)610908, fax (030)6121

Te koop gevraagd:

IEPENSTAMMEN (geveld of op stam)

t.b.v. zinkers voor de visserij-industrie in Noorwegen

van der Horst BV

Rondhouthandel/bomenrooibedrijf v.d. Horst
Eenrummerweg 12, 9961 PC Mensingeweer
tel. 05959-1560 auto 06-52900375 fax 05959-1459

VAN DAM

BOOMVERZORGING

SNOEIEN MET HOOGWERKER OF KLIMTECHNIEK,
BOOMCHIRURGIE, GROEISTOORNISSEN,
AFBOUW EN VELLING VAN BOMEN,
ADVIES EN INVENTARISATIE

De Halmen 10
7383 BG Voorst
telefoon: 05758-1588
of 06-5292113

- **Advies**
- **Onderzoek**
- **Taxatie en wetgeving**
- **Presentaties en voorlichting**

Boomtechnisch Adviesburo

Beëdigd taxateur voor bomen en houtige gewassen

N.O.C.B.

Postbus 168 - 6930 AD Westervoort

Telefoon 08303 - 17550
of 06 - 52948015

HET N.O.C.B. VOOR ONAFHANKELIJK ONDERZOEK, ADVIES EN TAXATIE

**INVENTARISATIE EN BEHEERSPLANNEN
ONDERZOEK EN ADVIES
BOOMVERPLANTING, VERZORGING, VELLING
GROEIPLAATSVERBETERING**

TRAININGEN

INSTRUCTIES

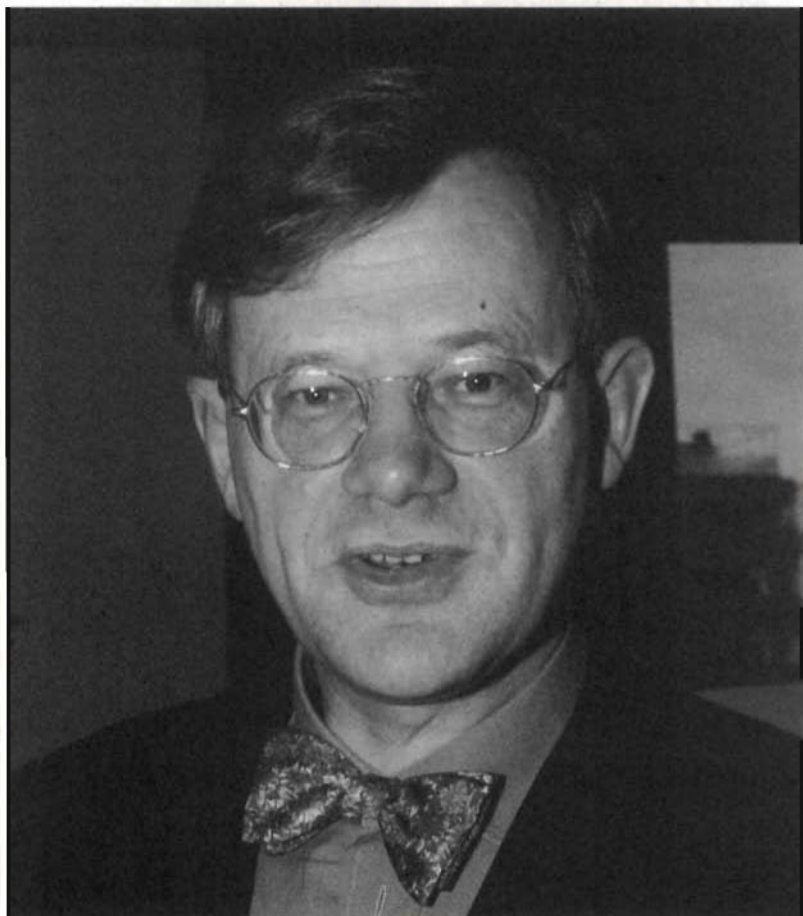
LEVERING VAN: KLIM- EN VERANKERINGSMATERIALEN, BOOMKOKERS.

De eigen wijsheid

Roelie de Weerd

Jonkheer Theodoor Sandberg, advocaat en oud-bestuurslid van de Bomenstichting pleit voor bewustwording en mentaliteitsverandering van de Nederlandse bevolking. Daarin ziet hij voor de Bomenstichting een duidelijke taak weggelegd. Een lange weg die met geduld bewandeld moet worden. Een interview met een aimabel landheer.

Sandberg voelde aanvankelijk niets voor een interview. "Waarom ik? Er zijn andere oud-bestuursleden die veel meer van bomen afweten dan ik", gaf hij als verweer door de telefoon. Sandberg hoefde niet zo nodig voor het voetlicht. Sputterend wierp hij tegen: "Wie gelukkig wil leven moet verborgen leven".

Ik zocht hem op in zijn kantoorpand aan de Parklaan in Rotterdam. Een klassiek gebouw half verscholen achter een groepje bomen, waarvan de namen mij zijn ontschoten. Ik was te vroeg voor mijn afspraak. In een zithoekje in de statige hal wachtte ik mijn beurt af. Op het tafeltje lagen enkele tijdschriften: 'Vogels', 'Natuurbehoud' en 'Bomennieuws'. Geen lectuur die je in de wachtkamer van een advocatenkantoor zou verwachten. In een reflex koos ik voor het vertrouwde Bomennieuws en las mijn eigen column nog eens over.

Sandberg vindt bomenliefhebbers bijzondere mensen. Zo begon hij meteen ons gesprek, terwijl we met de lift omhoog gingen. In zijn kamer met uitzicht op de Parklaan ging hij daar direct op door, nadat hij om thee had gevraagd.

"Houden van bomen betekent voor mij: je bewust worden van een mensenleven. Bij mij is dat gekomen door mijn grootvader. Die nam mij als klein kind aan de hand mee naar buiten, om naar sprietjes en grasjes te kijken. Dat heeft mij bewust gemaakt van wat er in de tuin gebeurt. En naarmate ik groter werd, keek ik dan ook naar grote objecten en naar bomen."

Terwijl hij uit het raam keek vervolgde hij: "Een bomenliefhebber kan niet een straat met bomen in gaan zonder bewust naar die bomen te kijken. Het zien van bomen in een straat geeft steeds weer het feest van de herkenning."

"Bomen zijn ook zo dankbaar," ging hij verder. "Het zijn stille vriendjes. Ze staan er altijd. Ze hebben tenminste vier keer per jaar een ander uiterlijk en ze groeien. Daarmee geven ze aan wat een mens zelf graag wil. Houden van bomen is voor mij me bewust worden van het leven. En ik denk dat het in het leven om bewustwording gaat. Maar dat is een onderwerp dat misschien dit kader te buiten gaat", sloot hij zijn filosofische gedachtengang af.

"Toen ik nog in het bestuur van de Bomenstichting zat, was ik ook heel blij met een project dat we toen hadden. We hebben destijds voor schoolkinderen een diaserie gemaakt, met als doel om kinderen in een bepaalde leeftijdscategorie een zeer beperkt aantal bomen te leren onderscheiden. Een beuk, een eik, een kastanje en een es bijvoorbeeld. Als je je doelen niet te hoog stelt, dan kun je bij kleine kinderen toch iets van bewustwording stimuleren. Dat kan verder gaan dan alleen maar het zien van bomen. Ik vond dat een heerlijk project."

Theo Sandberg was van 1974 tot 1984 bestuurslid bij de Bomenstichting. Hij werd dat op aandringen van de heer Copijn, oprichter van de Bomenstichting en destijds ook bestuurslid. De Bomenstichting stond toen nog in de kinderschoenen. Er waren nogal eens juridische problemen met burencrecht. Daarom was een advocaat in de gelederen een welkome aanvulling. "In die tijd gingen we voor het eerst aarzelend naar de Raad van State om een voorlopige voorziening of een schorsing van een kapvergunning te vragen. Dat was nieuw. Dat kwam omdat de wet, die dat mogelijk maakte, van 1976 dateert. Nu is dat veel gebruikelijker geworden."

van een landheer

Sandberg vindt de waardering voor bomen in Nederland maar matig. In Engeland is dat heel anders. Daar wordt zorgvuldiger met bomen omgegaan. Als een boer daar een mooie eik op zijn land heeft staan, is hij daar trots op en gaat hij er met het bewerken van zijn grond omheen. In Nederland niet. Een boom op het land of een houtwal er langs levert minder gewassen op vanwege de schaduw, de wortelconcurrentie en de drup van de bomen. Dus moet de boom om. "Maar," haastte hij zich er aan toe te voegen, "ik wil niet alleen de boeren de schuld geven. Ook de overheid heeft naar mijn gevoel weinig respect voor bomen. Er zijn niet veel bomen van een behoorlijke ouderdom onder beheer van de overheid. Oude bomen vind je in Nederland voornamelijk in grotere boscomplexen en op buitenplaatsen."

U woont zelf op een kasteeltje in het land van Altena. U hebt daar een landschappelijke tuin om heen laten aanleggen. Staan daar ook oude bomen?

"Nee, die tuin is pas twintig jaar oud. Voorheen was het een aardappelveld. Het huis was ook verwaarloosd. Het huis heeft een bouwgeschiedenis vanaf vóór het jaar 1300. Het is gebouwd als 'starc huus'. Dat betekent 'versterkt huis'. Het was een stenen huis en had een zekere strategische functie. In de middeleeuwen zal er wel een kleine hof bij zijn geweest, of een moestuin. Maar uit oude tekeningen blijkt niets van een formele aanleg. Het ging op in het agrarische land. Formele aanleg hoort ook bij een zekere glorie. Die was in het Land van Altena helemaal niet aanwezig. Er was ook geen adel die zich mooie huizen kon permitteren en er mooie lusthoven om heen aanlegde. Mijn huis is, zoals het in de stukken staat beschreven, 'een bescheiden edelmanswoning'. Daar probeer ik nu natuurlijk wel wat aan op te poetsen, door er een prachtig park omheen te maken."

Bij de beplantingskeuze heeft Sandberg geen rekening gehouden met het omliggende landschap. Hij vindt dat historisch ook goed verdedigbaar.

"Op een buitenplaats mag de beplanting de eigenwijzigheid van de landheer reflecteren", verdedigde hij zijn opvatting met een bescheiden glimlach. "Een boer heeft geriefhout om zijn plaats heen. Maar op een buitenplaats wonen weleens exotische mensen en die beplanting mag daar best een afspiegeling van zijn."

Het terrein rond zijn bescheiden woning is 8 hectare groot. Als bomenliefhebber wilde hij daar een groot assortiment bomen aanplanten. Samen met Copijn, die de aanleg van zijn landschapstuin verzorgde, is er een keuze gemaakt. Zo zijn er forse exemplaren geplant van Liquidambar, Taxodium, verschillende soorten Juglans, Sophora en Pterocarya, maar ook eiken.

"Een eik is de boom waartoe ik mij het meeste aangetrokken voel. Hij kan heel eigenzinnig groeien. Hij gaat zijn eigen weg. In mijn tuin staat mijn

lievelingseik. Die is nu twintig jaar en heeft al een mooie stam gemaakt. Ik kan hem nog net omvatten. Maar ook hier achter bij het kantoor staat een prachtige eik. Die zal ik je straks laten zien. Dat is mijn vriendje voor iedere dag."

Onlangs was er een donateursdag in het Mastbos bij Breda, waar Dusty Miller ons bomen leerde knuffelen. Geloof u in dat soort bomentherapie?

"Nee, dat spreekt mij helemaal niet aan", antwoordde Sandberg stellig. "Ik vind het prima als iemand op die manier gelukkig wordt met bomen. Ik praat wel eens met mijn bomen, maar dat is meer om de boom een beetje therapie te geven dan mij zelf."

Kan de Bomenstichting zich daar wel mee inlaten?

"Het lijkt mij voor de Bomenstichting een koers die niet zonder bedenkingen is", kwam er bedachtzaam uit. "Je loopt het risico dat je een groot aantal mensen van je vervreemdt." Na een korte stilte vervolgde hij: "Het Nederlandse volk is vrij nuchter. De Bomenstichting moet niet het risico lopen dat ze in een exotische hoek terecht komt. Laten wij er tevreden mee zijn om binnen de bestaande kaders te streven naar een betere bejegening van de boom en naar een mentaliteitsverandering ten aanzien van bomen. Allerlei gezellige sentimentele benaderingen van bomen zou ik maar aan andere groepjes overlaten. Die hebben ook bestaansrecht, maar niet binnen de Bomenstichting. Je hoopt natuurlijk dat Bomennieuws ook in handen komt van mensen die van de Bomenstichting verder niets weten, maar wel iets over bomen willen opsteken. Als die

geconfronteerd worden met deze zweverige bedoening, dan vrees ik dat ze zich gaan afwenden. En dat moeten we niet hebben."

Wat zou de doelstelling van de Bomenstichting moeten zijn?

"Mentaliteitsverandering. Denk bij het bestaan en de doelstelling van de Bomenstichting aan de boom. Een boom groeit, en die groeit langzaam. Ook die mentaliteitsverandering is een kwestie van een zeer lange adem. Als we het honderdjarige bestaan van de Bomenstichting viëren, dan heb je kans dat er wellicht iets fundamenteels veranderd is. Kijk naar verenigingen als Natuurmonumenten en de Vogelbescherming, die nu ongeveer in die leeftijd zitten.

Natuurmonumenten is algemeen aanvaard. Iedereen spreekt met waardering over natuurmonumenten en we weten inmiddels allemaal waar we kunnen gaan wandelen. Ook de Vogelbescherming heeft een enorme groei door gemaakt. Maar de Bomenstichting staat nog in de kinderschoenen. Natuurlijk komt ook die Bomenstichting er wel. Maar met geduld, veel geduld. Voor mij is het eerste doel van de Bomenstichting het teweeg brengen van mentaliteitsverandering."

De Bomenstichting zit daarmee al op de goede weg, vindt Sandberg. Hij gelooft niet in revolutionaire nieuwe ideeën die de doelstelling van de stichting in één klap veel dichterbij huis zullen brengen. Het incidenteel redden van een boom en invloed uitoefenen op een kapverordening zijn volgens hem tussenstapjes op weg naar meer respect voor bomen bij de individuele burgers. Daarmee wil hij niet zeggen dat het op de bres springen voor allerlei bedreigde bomen hier en daar niet nuttig is. Het is juist wel goed voor de algemene mentaliteitsverandering, maar er moet gestreefd worden naar een wezenlijke omwenteling in het respect voor bomen.

"Ik zou de stelling willen poneren, dat naarmate je meer bomenliefhebber bent, je ook bereid bent om minder kinderachtig met bomen om te gaan.

Ik vraag me af of je wel goed bezig bent als je bomen die hun tijd gehad hebben met kunst en vliegwerk in leven houdt. Dat roept kritiek op en dus ook wel eens terechte kritiek. Want door al te overdreven of zorgvuldig te proberen, een boom ten koste van alles in leven te houden, vervreemd je natuurlijk ook. Bovendien kun je met het geld wat daaraan besteed wordt heel wat nieuwe bomen planten."

Aan de sortimentskeuze mankeert ook wel eens wat volgens Sandberg. Je krijgt irritatie bij de burger als een boom in de straat of bij de burenen te ver uitgroeit. De voorlichting die de Bomenstichting geeft - ook door middel van de folderreeks 'Bomen & Buren, Bomen & ...', etc. - vindt hij een belangrijke taak. Een goede boomkeuze geeft ook meer kans op een grotere waardering voor bomen.

Hoe ziet u de toekomst van de Bomenstichting?

"Geen revolutie. Dat zou wel aardig zijn, maar daar geloof ik niet in. Gestaaft doorgaan op de ingeslagen weg. En niet te ongeduldig. Het is een boom en die groeit langzaam. Die mentaliteitsverandering kun je niet met een schok teweeg brengen. Dat gaat niet. Dat hebben we nu ook weer gemerkt met de watersnood. De kritiek laaide op tegen de mensen die voor een zorgvuldige dijkverzwaring hebben gepleit. Als het geld gaat kosten moet ik nog zien hoe groot de liefde voor het milieu en de boom is. Ik denk dat we daar niet te optimistisch over mogen zijn. Dus er is nog veel werk te doen."

Hij keek naar buiten waar de schemering al begon.

"Nu moeten we snel zijn, want ik wil je mijn eik nog laten zien." Verbaasd stond ik even later in een enorme tuin, die verscholen ligt achter het statige kantoorpand. Een stille oase aan de voet van de Euromast. Trots leidde de landeigenaar mij rond. Bij elke boom had hij een verhaal. Een bomenliefhebber die bewust naar bomen kijkt.

'Bomen en Wet'

geheel herziene 4e druk

Het boek 'Bomen en Wet', praktijkgids voor het recht over bomen, bossen en andere houtopstanden, is in een geheel herziene druk verschenen. In verband met de vele, ingrijpende veranderingen in wetgeving, rechtsbescherming en rechtspraak was een aanpassing nodig.

De aan de Bomenstichting verbonden jurist, mr. Bas M. Visser heeft een grondige herziening en uitbreiding van dit boek voltooid. Hij werd bijgestaan door een uitgebreide klankbordgroep van juristen en andere deskundigen, die dagelijks betrokken zijn bij vragen rond bomen en recht.

U kunt Bomen en Wet bestellen door f 30,- (niet-donateurs betalen f 35,-) over te maken op giro 2108755 van de Bomenstichting te Utrecht. De prijs is inclusief verzendkosten. Wilt u meer exemplaren bestellen belt u dan even voor de prijs (telefoon 030-340778).

f 30,-

Marjan van Elsland is al jarenlang de drijvende kracht bij de Bomenstichting. Pas bij het 25-jarig bestaan van de stichting treedt ze op als stamgast en beschrijft ze hoe haar interesse voor bomen in haar kinderjaren is ontstaan. Dat ze als Bosbouwkundige in Wageningen is afgestudeerd mag dan ook geen toeval heten. Tijdens haar studie kwam Marjan reeds in contact met de Bomenstichting.

Twee kastanjes en een appelboom

Al bijna twintig jaar ben ik stamgast bij de Bomenstichting, maar mijn affiniteit tot bomen dateert natuurlijk al van veel eerder. In mijn vroegste herinneringen spelen twee oude tamme kastanjes en een appelboom een hoofdrol.

Mijn ouders hadden in het westen van het land de oorlog en de hongerwinter aan den lijve onderzonden. Na de oorlog trouwden ze, zoals zovelen. Huizen waren er niet, en veel dingen moesten nog "op de bon" gekocht worden, maar er was werk in overvloed en Nederland was weer vrij!

Mijn vader kreeg in 1948 een baan, mijn moeder kreeg in 1949 mij en samen kregen ze in 1950 een huis, een echt huis, dat ze met niemand hoefden te delen. Het stond in Beek bij Nijmegen tegen de stuwwal langs een bosweggetje. De nachtegalen zongen er soms zo massaal, dat mijn ouders er niet van konden slapen. Later werd dat weggetje een straatje met aan weerszijden tien huizen en verder bleef het bos en dat is het nog steeds.

In de tuin stonden een appelboom en twee oude tamme kastanjes. Samen met de moestuin en de kippen moesten die de herinneringen aan de hongerwinter op een afstand houden. Want de appelboom (een yellow) was goed voor appeltjes (zuur!), appelmoes en appeltaart. En in de herfst verzamelden we kisten vol tamme kastanjes, waar in het voorjaar meestal niet veel meer van over was. Ik hield uit die tijd een heilig ontzag voor eten over, zoals waarschijnlijk veel van mijn generatiegenoten. Maar ook het besef, dat voedsel door samenwerking tussen de natuur en hardwerkende mensen tot stand komt.

Verder was ik me niet zo bewust van de naoorlogse opluchting en problemen, net zomin als van de eenzaamheid van mijn ouders in dat (destijds)

streng rooms-katholieke paradijsje. Ik genoot als kleuter van de tuin en het bos en beleefde er mijn eigen avonturen, waarin de bomen een heel andere rol speelden.

Mijn vader maakte in de appelboom een plankier, mijn boomhut, waar ik uren in doorbracht met spelen, kijken, lezen, dromen (De boom staat er nog steeds en heeft dus niet geleden onder die boomhut). En de kastanjes achterin de tuin waren onderdeel van het bos, waar onderlangs zelfs een beekje liep. Alles was avontuur: de eerste bosanemoon, de bloeiende kastanjes, de kleine friemeldiertjes in de beek, de mezen en andere vogels ('s nachts schreeuwende uilen), de eerste rijpe bosbes, het "lanceren" van het rijpe springzaad en nog veel meer. Ik verveelde me nooit. Natuurlijk was het altijd mooi weer. Of er lag sneeuw en dan konden we sleetjerijden op de hellende straat, die niet gestrooid werd, want daar kwamen toch bijna geen auto's.

**Mijn ouders brachten mij
respekt en belangstelling voor
de natuur bij en in die
omgeving sloeg dat bij mij
goed en voorgoed aan.**

De lagere school en - toen ik 10 was - de verhuizing naar Zaltbommel, deden een aanslag op mijn verbondenheid met die plek. Maar ik ging later wel bosbouw studeren en kwam bij de Bomenstichting terecht, waar ik nu al jaren deze unieke baan heb. Mijn motivatie ontleen ik misschien wel voor een groot deel aan die eerste tijd, aan die drie bomen, die er nog steeds zijn. Zulke plekken, die voor een mens een grote betekenis hebben, zouden heilig moeten zijn. Helaas zijn ze dat vaak niet en worden oude tuinen, parken en bosjes, waarin kinderen zoveel kunnen leren en beleven nog steeds opgeofferd aan gebouwen en wegen, welvaart en vooruitgang. Daarom heb ik nooit moeite om de rubriek 'Boos' te vullen, want die aanslagen op de natuur raken mij in mijn wortels, mijn verbondenheid met Moeder Aarde en haar bomen. En daarom is de Bomenstichting de enige plek waar ik wil werken, al bijna 20 jaar.

Marjan van Elsland

Laatbloeiende linden en hommelssterfte

Jitze Kopinga, IBN-DLO

Het is reeds jarenlang een bekend verschijnsel dat er tijdens de bloei van laatbloeiende linden, zoals de Krimlinde en de Zilverlinde, opmerkelijk veel dode hommels en ook bijen onder deze bomen te vinden zijn. Tot voor kort is de verklaring voor deze massale sterfte gezocht in een voor hommels en bijen giftige stof in de nectar van de lindebloesem. Eén en ander leidde er toe dat de Zilverlinde vooral bij imkers niet bijzonder geliefd was. In het buitenland zijn zelfs gevallen bekend dat de bomen, om ze niet teveel te laten bloeien, regelmatig zwaar werden gesnoeid. Een onderzoeksteam onder leiding van Prof. dr. Bernhard Surholt, aan de Westfälische Wilhelms-Universität in Münster (D), heeft zich vanaf 1991 beziggehouden met het zoeken naar een mogelijke andere verklaring voor het fenomeen.

De conclusies waren zowel verrassend als simpel: de dieren sterven van de honger. Van giftigheid van de nectar is in het geheel geen sprake. Het blijkt dat

dit inzicht nog niet is doorgedrongen tot alle bomen- en bijenliefhebbers in Nederland en daarom is het wellicht een goede zaak om in deze uitgave van Bomennieuws nog eens bij het verschijnsel stil te staan.

eens omschreven als "dronken hommels". Dit slaat dan op het gedrag van de dieren tijdens het stervensproces. In eerste instantie hebben ze moeite om, na hun eerste val uit de boom weer vliegend omhoog te komen. Lukt dat niet meer, dan wandelen ze enige tijd "versuft" rond. Vervolgens vallen ze om en komen geleidelijk op hun zijkant of rug te liggen, waarbij soms nog een poot wordt bewogen. Alsof men gezamenlijk een feestje heeft gehad waarbij teveel van het hommelmelbier is genuttigd.

De mannose-theorie

Uit onderzoek in de jaren twintig was reeds bekend dat mannose (dit is een in de natuur voorkomend, enkelvoudig suiker) in relatief grote hoeveelheden giftig is voor hommels en bijen. Het suiker wordt wél in de stofwisseling opgenomen, maar in de cellen onvoldoende verder afgebroken, waardoor het op den duur de afbraak van de overige suikers blokkeert. Hierdoor krijgen de dieren geen energie meer en sterven. Aan het einde van de jaren zeventig werd door de onderzoeker Madel bij papierchromatografische analyses, naast glucose, fructose en saccharose ook mannose in de nectar van de Zilverlinde aangetroffen en toen leek het "bewijs" rond: de mannose in de nectar was de boosdoener.

Nieuw onderzoek

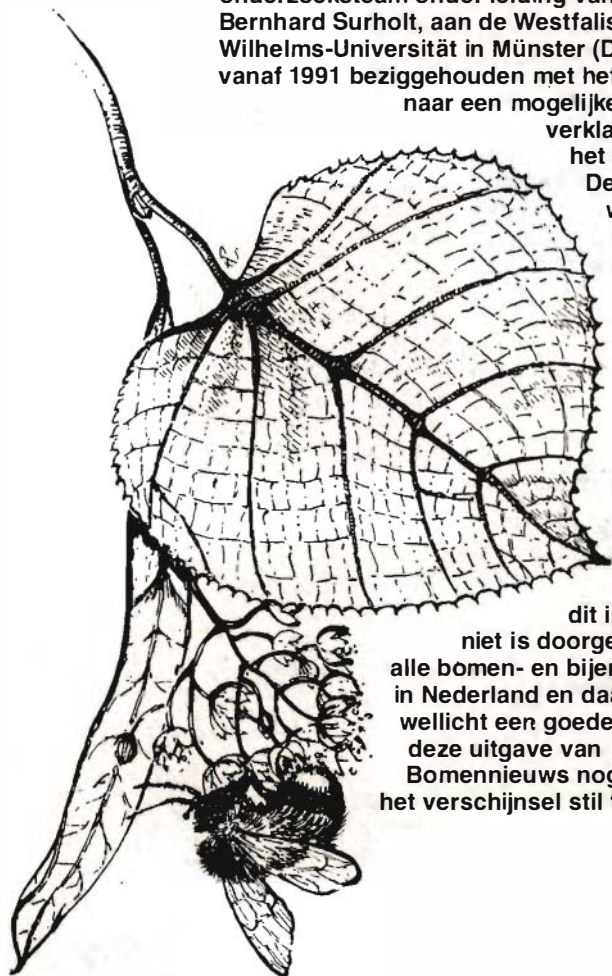
De mannose-theorie hield geruime tijd stand, alhoewel een aantal (ecologische) vragen onbeantwoord bleef, zoals: wat hebben de hommels er aan om honing te gaan zoeken in bomen die giftig voor hen zijn?

In het recente onderzoek van Surholt c.s. werd ondermeer bekeken of de hommelssterfte alleen bij de laatbloeiende linden voorkomt, of de lindensoorten onderling verschillen in het gehalte aan mannose in de nectar en of vooral de zwakkere dieren het loodje leggen.

Een inventarisatie leerde dat het fenomeen zich voordeed bij zowel vroegbloeiende lindensoorten (zoals de Zomer- en de Winterlinde) als de laatbloeiende (zoals de Krimlinde en de Zilverlinde). Het meest omvangrijk was het verschijnsel echter bij de Zilverlinde die van de vier het laatst bloeit. Verder bleek dat er in sterfte weinig verschil was tussen de oudere en jongere dieren. Bij 85% van de sterfgevallen ging het om dieren die noch bijzonder jong, noch bijzonder oud waren.

Tijdens nader chemisch onderzoek van de nectar van de vier soorten kwam men tot de ontdekking dat er geen verschillen waren tussen de soorten. Sterker nog, bij geen van de linden, ook niet de Zilverlinde, was de aanwezigheid van mannose in de nectar aantoonbaar. Overigens lagen de gehaltes aan overige suikers in de nectar op een vergelijkbaar niveau.

Ook bij analyse van de bloedsuikers van de stervende insecten bleek dat er geen mannose aan-

tekening: Humphrey Bennett

De "dronken" hommels

Bij hier genoemde sterfte gaat het in feite om alle bloembezoekende insecten die nectar als voeding gebruiken. Voor het overgrote deel (90%) gaat het echter om hommels. Vandaar dat men ook wel eens spreekt van "hommelsterfte". 85% van de insecten waar het om gaat zijn Aardhommels en 5% overige soorten. Voor de rest (10%) gaat het vooral om bijen. Sommige waarnemers hebben de sterfte ook wel

wezig was. Wél bleek dat het totale gehalte aan bloedsuikers opvallend laag was en dat de insecten daardoor verkeerden in een toestand van totale uithongering.

Dit laatste wierp een geheel nieuw licht op de zaak. Om het wetenschappelijk bewijs voor de "honger-theorie" nader te onderbouwen heeft men hommels kunstmatig met een dieet van de nectar van Zilverlinde gevoed. De dieren bleken zich hierbij goed te voelen. Ze ontwikkelden zich als de controle-dieren en er was nergens sprake van vergiftiging door de nectar.

Ook werden "vergiftigde" maar nog levende slachtoffers verzameld en kunstmatig gevoed met als resultaat dat al vrij spoedig herstel optrad. Om uit te sluiten dat andere stoffen in de boom wellicht mede van invloed zouden zijn op het "vergiftigings"-proces, werden verhongerde dieren gezet op bloeiende takken van dezelfde boom als waaruit ze waren gevallen. Deze takken waren enige tijd zodanig afgeschermd dat er geen insecten bij konden, zodat er nog voldoende nectar in de bloesem aanwezig was. Resultaat: de uitgeputte hommels begonnen te zuigen, knapten zienderogen op en hervatten na 30 à 40 minuten hun dagelijkse zoektocht naar nectar.

Overige aspecten

Hiermee was weliswaar aangetoond dat hommels en andere insecten niet door de Zilverlinde worden vergiftigd, maar waarom is de hommelssterfte dan naar verhouding juist bij de Zilverlinde zo opvallend? Een mogelijkheid zou zijn dat de Zilverlinde een zogenaamde geurval is. Met andere woorden dat de boom met zijn geur wél veel insecten aantrekt maar er weinig (nectar) voor teruggeeft. Het onderzoek naar het geurval-idee is nog gaande, maar reeds bij in het verleden uitgevoerd onderzoek bleek, dat de nectarproductie van Zilverlinde vergelijkbaar is met die van de Zomerlinde en zelfs tweemaal hoger dan die van de Winterlinde.

Een andere vraag was in hoeverre het bloeitijdstip van de Zilverlinde van invloed was op de hommelssterfte. Om hiervan een indruk te krijgen zijn op verschillende linde- en plantensoorten hommels gevangen en onderzocht op de energie-

reserves. Hierbij bleek dat de gemiddelde reserves in de tijd dat bijvoorbeeld de Rhododendron bloeit (vroeg) en de Winter- en Zomerlinde bloeien (midden-laai) aanmerkelijk hoger waren dan rond de tijd dat Zilverlinde bloeit. Ook hommels die in deze periode op vegetaties van wilde kruiden en bloemen werden gevangen hadden relatief lage energievoorraden. Dit gaf de aanreiking voor een mogelijke verklaring. Kennelijk zijn er rond de periode waarin de hommelssterfte optreedt, weinig andere nectarbronnen voorhanden om in de behoefte van de hommels te voorzien. Een volwassen Zilverlinde is dan, mede gezien de grote hoeveelheid bloesem, een populair toevluchtsoord. Desalniettemin is de boom, bij het bezoek van een grote massa insecten, vrij snel leeggezogen, althans voor wat betreft de dagelijkse nectarproductie. Zo ontstaat er tussen de insecten onderling een ware concurrentiestrijd om de steeds schaarser wordende nectar en omdat het steeds op en neer vliegen veel energie kost, raken de dieren snel uitgehongerd.

Tot slot

Het onderzoek van Surholt c.s. heeft duidelijk gemaakt dat er geen reden is om laatbloeiende lindes als giftig aan te merken. Voor een heksenjacht op deze soorten (bijvoorbeeld door ze niet meer aan te planten of zelfs voortijdig te rooien) is dan ook geen enkele reden. Sterker nog, wil men de nuttige hommels beschermen, dan zou het eerder de voorkeur verdienen om meer laatbloeiende, nectar producerende plantesoorten aan te planten en het voedselaanbod zodoende te vergroten teneinde de hommels gedurende de voor hen moeilijke periode een betere kans te geven om te overleven. Het verwijderen of niet meer aanplanten van deze soorten zou immers alleen maar betekenen dat de hommels nog eerder in het jaar en wellicht in nog grotere aantallen zouden verhongeren. Weliswaar niet meer zo massaal bijeen, maar verspreid in het landschap.

Dreigende watersnood misbruikt

Iedereen heeft het kunnen zien, lezen en horen: de paniek rond de dreigende watersnood in Gelderland heeft aan heel wat bomen het leven gekost. Burgemeesters mogen in noodsituaties een kapvergunning geven, waaraan dan zonder inspraak- en bezwaarprocedures uitvoering kan worden gegeven. In sommige gevallen zal het kappen van een boom inderdaad wel onvermijdelijk geweest zijn. Maar ik kan me niet aan de indruk onttrekken, dat er ook misbruik is gemaakt van de situatie. Mensen en organisaties, die bomen weg wilden hebben, konden hun slag slaan, vaak met officiële toestemming. Natuur- en landschapsbeschermers hielden verschrikt hun mond, want het was immers hun schuld, dat er overstromingen dreigden? Intussen weet ieder-

een wel beter en wordt er weer genuanceerder gepraat en gedacht over dijkverzwaring en -versterking. Maar die bomen zijn weg. En mag ik zeggen, dat er nog heel veel bomen zullen sneuvelen in dat kader en dat ik me afvraag, of dat nou echt, ècht nodig is? Bij dijkmenen hebben bomen een slechte naam, maar hebben ze het wel eens onderzocht wat de voor- en nadelen van bomen-op-dijken zijn. Berusten die zogenaamde nadelen niet op hele oude vooroordelen en zijn bomen juist niet perfect geschikt om met hun uitgebreide wortelnet het dijklichaam vast te houden en te versterken? En het is nog mooi ook!

Marjan van Elsland

Het laatste pijnbos op Kreta

Hoe lang nog?

Piet de Bruin

In mei 1993 kwamen we - min of meer bij toeval - terecht bij George Georgamlis. Een Griekse natuurbeheerder uit Athene die in het Zuid-Oosten van Kreta, 20 km ten oosten van Ierapetra, bij Koutsouras, een eenzame strijd voert voor het laatste pijnbos op Kreta! In de periode van april tot november onderhoudt hij de Dàsakis (het kleine woud) en de Gorge (kloof en de vlindertuin). Het is er minder groot en ruig dan in de Samaria-kloof aan de andere kant van het eiland, maar zeker zo mooi. Ook was er een vallei der rode Vlinders, maar we waren in deze periode nog net te vroeg om ze te bewonderen!

George vertelde tijdens ons bezoek volop over de geschiedenis van de pijnbomen en over de moeilijkheden die hij ondervindt om dit gebied te behouden. Hij liet ons ook een artikel vertalen van Rolf Bos, journalist van de Volkskrant, bijlage 'Traject' die over dit gebied had geschreven! In 1600 stond Kreta vol met pijnbomenbossen. Het eiland was nog in het bezit van de Venetianen! Toen de Turken Kreta gingen bezetten, trokken de Kretenezen massaal de bergen in. Het hout werd gekapt voor woningbouw en gebruikt als brandstof; duizenden schapen en geiten graasden de hellingen leeg. Nu zijn de meeste bergen kaal. Tot stervens toe is de grond geërodeerd. De Griekse bioloog Yiorgos Sifkas spreekt in zijn

Elke Griekse familie bezit wel ergens een olijfbom, maar verder heeft de doorsnee Griek weinig op met bomen. Sifkas schrijft dat bij Grieken "het diepgewortelde idee leeft, dat een groen bos onbruikbaar is en vernietigd dient te worden". George Georgamlis vertelt "als de Kretenezen groen zien, dan willen ze beton. Bossen zijn nutteloos, bomen drinken water en leveren niets op. Dus weg met de bossen en leve de vooruitgang en de beschaving. En beton is pas echt beschaving vanwege de vooruitgang!" "Dàsakis" en de vallei der rode Vlinders laten Kreta zien zoals het was. Het is het enige overgebleven pijnbos op Kreta, het reikt vanaf het gebergte tot aan de kust. Een klein houten bord langs de weg wijst naar de Dàrakis, naar de taveerne van Yiorgos.

Het noodlot sloeg vorig jaar toe, althans zo ziet het er naar uit! Vorig jaar is een deel van het pijnbos afgebrand, waarbij opzet in het spel was, aldus George. Hij vertelde tijdens ons tweede bezoek, in de zomer van 1994, dat er in Griekenland geen landregistratie (kadaster) bestaat; daardoor worden openbare gebieden tot privégebieden gemaakt. Zo "helpen" bosbranden om grondspeculanten en boeren openbare gebieden te laten inpikken voor eigen economische doeleinden! Natuurlijk mag dit niet volgens de grondwet, maar de bewijslast in privé zaken is moeilijk te leveren. Het rechtssysteem is niet zo goed als in ons land en er bestaat in zulke zaken nog het recht van de sterkste: degenen met de belangrijkste posities en het meeste geld hebben 't veelal voor het zeggen. Politici en autoriteiten worden nogal eens afgekocht met geld en stemmen. Zulke politici houden daarvoor hun mond, zodat het cirkeltje rond is en ... alles bij het oude blijft. Natuurbescherming heeft daardoor weinig kans, want dit levert economisch niets op. Dat er zo weinig oorspronkelijks meer overblijft, wordt vergoed door het geld dat er binnenkomt via de olijfbomgaarden of de verblijfsappartementen van de toeristenindustrie. George en zijn ouders zijn in de zomer veelal bezig om jonge aanplant van water te voorzien. Dat kost veel tijd.

's Winters kan de natuur zich enigszins herstellen. Gelukkig heeft een deel van de natuur zich enigszins hersteld en is een deel van het bos behouden gebleven. In oktober 1994 schreef George me, dat ze weer hadden geprobeerd om het overige deel in brand te steken. Gelukkig was dit op tijd voorkomen. Maar de situatie rondom de pijnbomen wordt steeds moeilijker, want George's zesjarige kontrakt loopt af in mei 1995, waarna hij moet onderhandelen over een nieuwe periode. Via de "Groen Links" vertegenwoordiging in het Europees Parlement hebben we aandacht gevraagd voor het natuurprobleem in Griekenland. George: "Ik strijd niet alleen voor dit gebied in Dàsakis maar voor alle natuurgebieden in heel Griekenland die met dezelfde probleem te kampen hebben." Hij blijft strijden voor officiële erkenning van natuurgebieden in z'n algemeenheid (in Griekenland) en de "Dàsakis" pijnbomen op Kreta in 't bijzonder!

*We steunen
George Georgamlis
P.O. Box 78526
Tzitzilis 17602
Athens, Greece
0030-1-9431511*

*Restanten van het laatste
pijnbos op het Griekse
eiland Kreta*

foto: Piet de Bruin

Wild Flowers of Crete zelfs van een ecologische ramp. Veel toeristen denken dat het allemaal wel mee valt, zo schrijft hij, maar het aantal van de vijftienhonderd inheemse plantesoorten neemt zeer snel af. De natte gedeelten worden steeds droger, trekvogels komen steeds minder vaak naar het eiland. Het beschikbare water wordt hoog in de bergen in plastic slangen afgetapt en naar de olijfbomen en de bouwlandjes gevoerd. Voor de rest van de natuur blijft weinig over.

Oude eik op de Golan-hoogte

Ruth de Jong-Hotze

In het noorden van de Golan-hoogte in Israël staat in het plaatsje Baniäs een prachtige oude eik. In Baniäs stond het heiligdom van de God Pan, waarvan de resten nog aanwezig zijn. Het gebied met zijn vele bronnen is de oorsprong van de Jordaan. Voor de zesdaagse oorlog moet het een lustoord zijn geweest met liefelijke tuinen en boomgaarden, onderbroken door schilderachtige ruïnes uit de Romeinse tijd en de periode van de kruisridders. Na de oorlog is het dorp verlaten.

Niet verlaten is het Druzenheiligdom, waarvan de oude eik het middelpunt vormt. De Druzen vormen een religieuze groepering, die zich rond 1200 van de Islam afscheidde. Kernpunt in hun geloof is de reïncarnatiegedachte en de overtuiging dat men immer als Druze zal terugkeren. Ze zijn solidair met de Israëlische regering en er bestaat een apart Druzen-garnizoen. Zij staan bekend om hun moed. In het verleden zijn ze vervolgd door de Moslims, met het gevolg dat hun dorpen meestal hoog en geïsoleerd liggen. In de buurt van Baniäs zijn drie Druzen dorpen die op de helling van de hoogste berg van Israël liggen, de Golan. De Druzen zijn de enige bewoners van de Golanhoogte die na de verovering door de Israëli's op de Syriërs, in het gebied zijn blijven wonen.

Terug naar de boom. In het Druzen-geloof spelen dieren en bomen een belangrijke rol. In het noorden van Israël treft men op verschillende plaatsen heilige of wonderbomen aan. Zo staat er in de buurt van de nieuwe stad Carmiel een boom waarbij een herder plotseling van zijn heftige pij-

Volledig ingemetseld staat de kolossale, oude eik in een huis in Baniäs te wachten op betere tijden.

foto's: Ruth de Jong-Hotze

nen genezen zou zijn. Als dank werd de boom toen met kleurige lappen omhangen.

Waarschijnlijk is de eik in Baniäs ook een wonderboom. Eromheen is een huis gebouwd. Men slaapt en eet bij de boom en een bord vermaant de bezoeker zich decent te gedragen, want het betreft hier een heilige plaats.

Het is mogelijk dat bij de boom een graf is van een rabbijn of kabbalist. Want zoals op meer plekken in Galilea staan naast deze graven de oudste bomen van Israël. Herders hebben altijd respect gehad voor deze bomen, ook die van groeperingen met een andere religie, en ze hebben hun schapen en geiten er vandaan gehouden.

Tot mijn schrik ontdekte ik dat sinds mijn voorlaatste bezoek aan deze plek, de ruimte om het heiligdom was geplaveid met beton. Ik vond de kruin van de eik ook minder gezond en ik zal proberen de juiste instantie te bereiken, die iets kan doen voor het behoud van deze eeuwenoude boom.

Bomen in de tweede wereldoorlog

Hans Smulders

Bomen kunnen door een gebeurtenis een speciale plek in de herinnering krijgen. Hans Smulders beschreef twee belevissen aan het einde van de tweede wereldoorlog met bomen in de hoofdrol.

De berk

Het verhaal speelt zich af in de oorlogstijd. Het was in het najaar van 1944, de hongerwinter kondigde zich aan. Er was onder andere een toenemend gebrek aan brandstoffen. Wij woonden toen in Haarlem, dicht aan de grens met Bloemendaal. Om de kachel brandende te houden, moesten we eropuit om 'hout te sprokkelen'. We waren echter niet de enigen die dat deden.

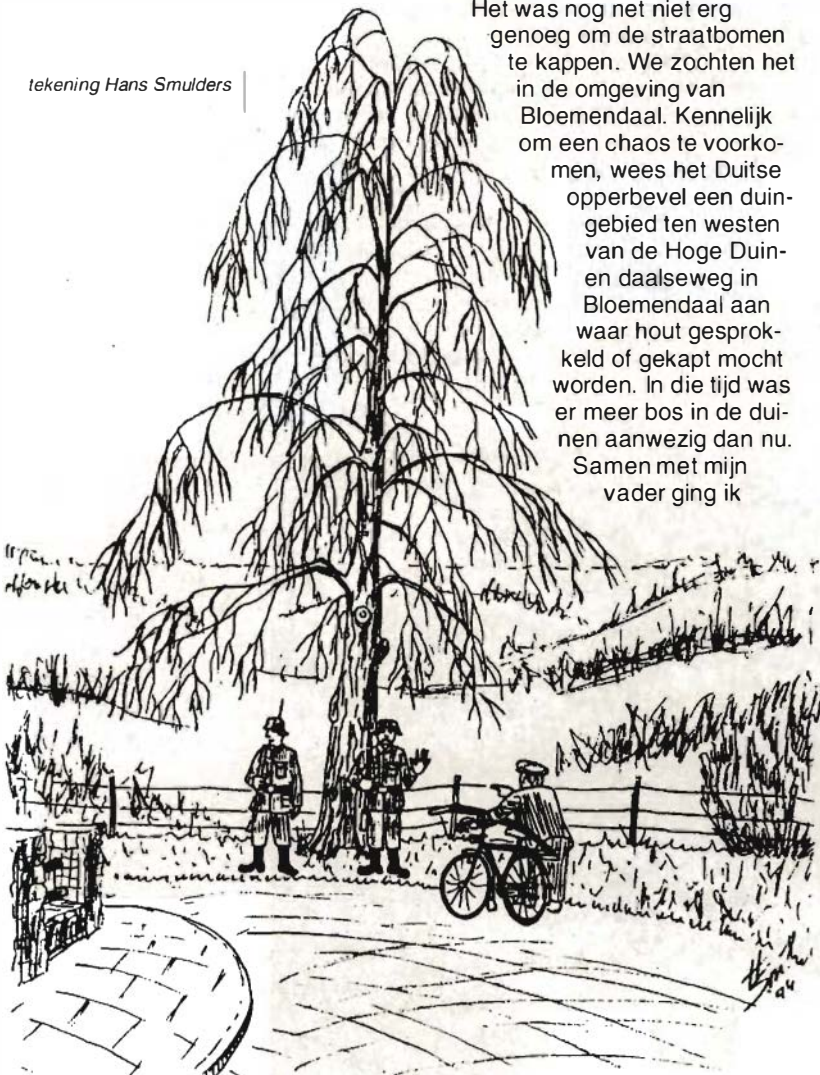
Het was nog net niet erg genoeg om de straatbomen te kappen. We zochten het in de omgeving van Bloemendaal. Kennelijk om een chaos te voorkomen, wees het Duitse opperbevel een duingebied ten westen van de Hoge Duinen daalseweg in Bloemendaal aan waar hout gesprokkeld of gekapt mocht worden. In die tijd was er meer bos in de duinen aanwezig dan nu. Samen met mijn vader ging ik

meerdere malen per week naar dat duingebied om hout te kappen of te zagen. Men kon niet teveel meenemen. Ten eerste omdat onzeervoermiddelen niet toereikend waren: die bestonden uit een bandeloze fiets en een autoped. Ten tweede omdat de Duitsers er streng op toe zagen dat er niet teveel en te zwaar hout werd meegevoerd. Elke keer wanneer we over de Hoge Duin- en daalseweg liepen, stonden er zwaarbewapende Duitse militairen die iedereen controleerden op het meegebrachte gereedschap. Was dat bedoeld voor het grote werk zoals trekzagen, dan werd dat in beslag genomen of je werd teruggestuurd. In een bocht van de weg stond een grote berk. Het viel ons op dat daar steeds twee schildwachten bij stonden. Af en toe werden de soldaten door passanten aangesproken; het is niet moeilijk te raden wat het onderwerp van dat gesprek was. De mensen werden weggesnauwd. Bij navraag kwamen we erachter dat het opperbevel had bevolen dat de berk en andere zware bomen onder geen beding mochten worden gekapt. Toen we voor de zoveelste keer hout gingen halen, zagen we in de buurt van de berk een opstootje. Een aantal Duitsers stond iedereen te ondervragen en er werden weer gereedschappen in beslag genomen. "Wat zou dat zijn?", vroeg mijn vader zich af. "Oh ... ik zie het al, de berk is weg!". We naderden de plek en zagen slechts een zielige stomp van de boom. Mijn vader werd ook ondervraagd. Daardoor kwamen we aan de weet dat de boom bijna dag en nacht was bewaakt. Bijna ... want rond middernacht werden de wachten teruggetrokken om enkele uren later weer opgesteld te worden. Maar ja, toen viel er niets meer te bewaken. De berk was geruisloos geveld en afgevoerd zonder dat de Duitsers, die toch in groten getale in de omgeving aanwezig waren, het in de gaten hadden. De grootste zaag van mijn vader werd in beslag genomen en we konden verder. Misschien is er nog iemand onder de lezers die zich dit voorval ook kan herinneren.

De twee treurwilgen

Op een mooie voorjaarsdag in 1945 liep ik over de Delftlaan in Haarlem. Het was stil, alleen blafte het afweergeschut bij IJmuiden. Daar lette je niet meer op, daar was je aan gewend geraakt. Ik liep onder twee treurwilgen door die aan het eind van een slootje aan de rand van het trottoir, dichtbij het openluchtzwembad, stonden. Van de tegenovergestelde kant kwam een voetganger mij tegemoet en opeens riep hij tegen mij: "Lopen, lopen!". Ik was verbaasd, maar zo klein als ik was dacht ik toch: dat zegt hij niet voor niets, en ik zette het op een lopen. Ik was nog maar net onder de bomen vandaan of ik hoorde een geratel door de takken en twee harde rinkelende klappen op de tegels van het trottoir, precies op de plaats waar ik zou hebben gelopen. Ik zag twee koperkleurige scherven in de zon liggen glinsteren. Ik liep terug en raapte de voorwerpen op: het bleken granaatscherven te zijn, afkomstig van het afweergeschut. Ze voelden nog warm aan. De man die me gewaarschuwd had, was doorgelopen. Ik besepte toen nog niet dat hij mijn leven had gered. De beide treurwilgen en ik bestaan nog steeds.

tekening Hans Smulders

Dendrologische overpeinzingen

Bomen in zomertooi

Pierre Lombarts

De zon staat hoog en is warm, onze huid is gebruint en getaand als we veel buiten toeven. De houtige gewassen en dus ook de bomen hebben zich gewapend tegen de krachtige zonnestraling die ontvangen kunnen worden zonder schade te veroorzaken. We zien dit in steviger aandoend blad, dat meestal ook dieper van kleur is. Het frêle lentegroen is weg, in het intense rood waarmee beuken en rode hazelnoten uitliepen is wat meer groen gemengd. De massale bloei is voorbij, de vruchtzetting heeft een aanvang genomen.

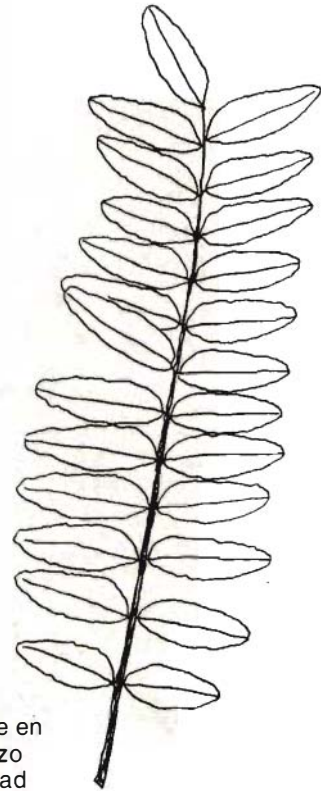
Veel planten sluiten hun eerste groei weldra af, maar dan, vanaf de langste dag, volgt een tweede groeistoot, o.a. te zien bij eiken, die dan vaak purperrood nieuw schot maken. Paardekastanjes doen niet mee aan die algemene trend, die maken maar één schot. De Valse Christusdoorn, *Gleditsia triacanthos* 'Sunburst', is een cultuurvorm waarvan het jonge uitlopende schot geel is. Dit geeft een zeer bijzonder effect tegen het overige donkergroen geveerde blad. Een geveerd blad bestaat uit een bladsteel met daaraan paarsgewijs aangehecht blaadjes, in het geval van de Valse Christusdoorn wel 20-30 stuks. In de herfst valt het blad; dat wil zeggen dat de bladsteel met heel die blaadjesbekleding ineens valt. Deze boomsoort gaat diep met zijn wortels de grond in en weet zo wel water te vinden. Zo'n boom kan op droge grond groeien, althans op grond met een dikke droge bovenlaag. Dit zijn bomen die men nogal eens in de straat aangeplant ziet, de straat die in Nederland meestal in woestijnomstandigheden verkeert, behalve wanneer hij op de natte veengronden in de Hollanden ligt. Het hemelwater loopt snel van de daken en snel van de bestratingen in de riolen en wordt afgevoerd. De steenmassa van bebouwde en verharde straten weerkaatst de hitte. Je moet echt wel tegen een stootje kunnen als je hier weggezet wordt en je dan nog weet te handhaven, dat is meestal wel andere koek dan de omstandigheden in je thuisland. Maar daar is het ook niet altijd ideaal volgens menselijke begrippen.

Neem nu bijvoorbeeld de meelbes, *Sorbus aria*. Deze komt voor op de zonnige berghellingen van de gebergten rond de Middellandse Zee: daar waar warme winden door de valleien jagen met namen als de Mistral, Bora e.d. Hier zouden de huidmondjes aan de bladonderzijde, die dienen om de verdamping van het blad te regelen, waardoor een constante sapstroom vanuit de bodem op gang gehouden wordt, ontregeld worden. Bij dergelijke planten zie je aan de bladonderzijde een dichte grijzige donzige beharing die een te grote verdamping door de erlangs strijkende uitdrogende wind voorkomt. Het blad van de meelbes zit aan lange stelen, hierdoor is het blad goed wendbaar. Het minste zuchtje wind doet het blad

keren en er lijkt daardoor een grijswitte golfbeweging door de boomkroon te gaan wanneer de groene bladzijde weggedraaid wordt.

Voor dit effect hoeft u niet naar de bergen. Ook in ons land zijn nogal wat meelbessen aangeplant. Overigens zijn die grijze zilverige bladsidderingen niet alleen aan deze soort voorbehouden. Witte en grauwe abelen, populieren die zo genoemd worden omdat hun blad ook wittig bekleed is aan de onderkant, ziet men in onze omgeving veelvuldig aangeplant. Naast een schier eindeloze tintenschakering in groen - zeker als we de talloze ooit van elders ingevoerde soorten mee tellen - zien we een geringer aantal planten met opvallend afwijkende bladkleuren.

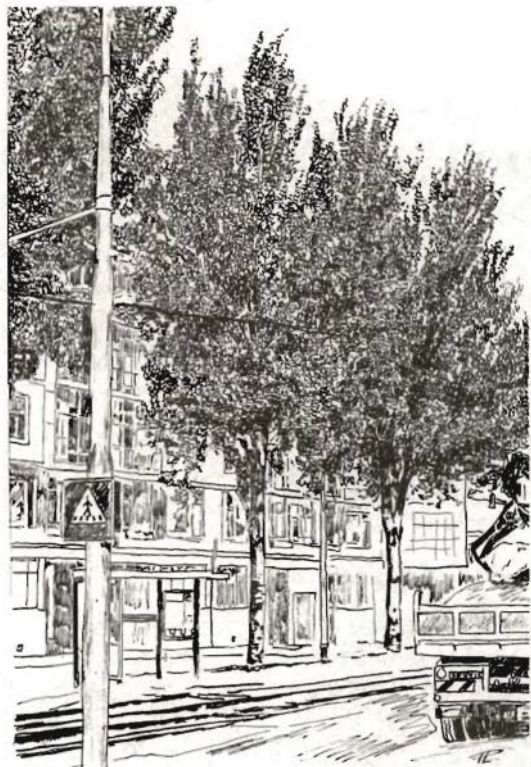
Rood van kleur is het blad van de al genoemde rode beuken en hazelnoten, maar ongetwijfeld weet u kleine rode sierkersenboompjes te staan. Eens zag de Franse tuinman van de Sjah van Perzië in een groene kerspruim een tak met rood blad. Deze sneed hij eruit en hij stuurde hem prompt naar zijn vaderland. Van hieruit veroverde de naar hem genoemde roodbladige sierkers *Prunus ceracifera* 'Pissardii' de gematigde zones van de wereld. Andere hiervan afgeleide roodbladige sierkersen heten *P.c.* 'Nigra', 'Woodii', 'Trailblazer'. Minder bekend is de roodbladige judasboom *Cercis canadense* 'Forest Pansy'.

Blad van de Valse Christusdoorn (*Gleditsia triacanthos*) boven.

De gele vorm van de Valse Christusdoorn (*G. triacanthos* 'Sunburst')

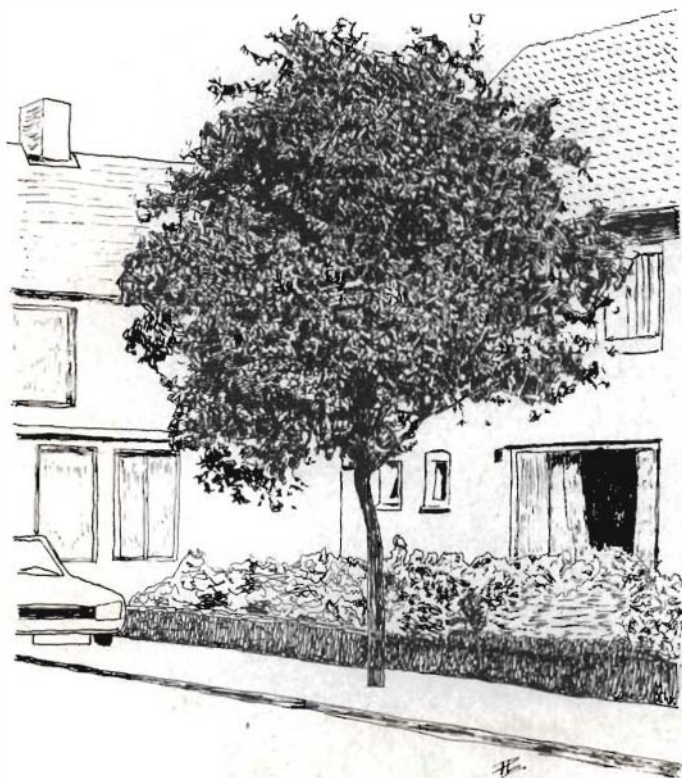
tekeningen van de schrijver

Zuilvormige populieren
(*Populus alba*
'*Pyramidalis*') in
Rotterdam

De donkerbruine *Prunus*
ceracifera 'Nigra' (onder)

Ook zijn er enkele sierappels met rood tot brons-groen blad o.a. 'Liset', 'Royal Beauty', 'Royalty'. Heel bekend zijn ook de rode esdoorns als *Acer platanoides* 'Faasen's Black', 'Crimson King' en de zuilvormige *Acer platanoides* 'Red Sentinel'. In boeken van plantenverzendhuizen vinden we

vaak roodbladige berken, *Betula pendula* 'Purpurea'. Als bomen met zilvergrijs blad noemen we de meelbes, *Sorbus aria* al en witte en grauwe abelen. De schietwilg heeft grijsgroen blad, de schietwilgcultivar *Salix alba* 'Sericea' valt op grote afstand op door zijn zilvergrijs blad. Zo ook de soms tot boom uitgegroeide smalbladige olijfwilg *Eleagnus angustifolia*, de duindoornboom *Hippophae salicifolia*, de silverlinde *Tilia*

tomentosa, een linde die niet druïpt. Onder linde-bomen geparkeerde auto's worden in de zomer vaak bevuild door een zwarte stroperige van het blad afdruijpende substantie die overigens de lak niet beschadigt. Dit druïpen wordt veroorzaakt door luizen die op de bladonderzijde een zoete stof afscheiden, waarin zich de roetdauwzwam nestelt.

Genoemde Valse Christusdoorn had geel uitlopend schot. Er bestaat ook een aantal bomen met volledig en alleen maar geel blad. Meestal plant men deze niet in de volle zon omdat er dan veel kans is op bladverbranding, zoals *Acer shirawanum* 'Aureum', een geelbladige esdoorn, die erg dicht bij de Japanse esdoorn staat, en de geelbladige hazelaar, *Corylus avellana* 'Aurea'. Wel zonbestendige geelbladige bomen zijn *Acer negundo* 'Auratum', de geelbladige verderesdoorn, *Catalpa bignonioides* 'Aurea', een trompetboom met enorme lappen van bladeren, die in dit geval goudgeel gekleurd zijn. Bij mij in de tuin werd de struikvorm hiervan veel te groot, ik zaagde de stammen bij de grond af en hij liep weer vrolijk uit, maar met nog veel groter blad. Er is een aantal Engelse tuinfanaten die er een wedstrijd van maken, azijnbomen, fluweelbomen, genoemde trompetbomen en schaapskoppen, *Hydrangea paniculata*, door de behandeling van terugsoeien tot tegen de grond, met het grootste blad of de grootste schaapskop te kweken. De geelbladige zomereik, *Quercus robur* 'Concordia' ziet men hier en daar ook nog wel eens, evenals de geelbladige veldiep, *Ulmus carpinifolia* 'Wredei'. Ook zijn er bomen waarvan het blad geel uitloopt, maar waarvan in de loop van het groeiseizoen het geel wegtrekt waarbij er groen voor in de plaats komt, zodat de bomen niet meer van hun groene soortgenoten te onderscheiden zijn. Dit is o.a. het geval met de geelbladige witte el, *Alnus incana* 'Aurea', en de prachtig geel uitlopende Amerikaanse eik, *Quercus rubra* 'Aurea'.

Blauw blad komt alleen in coniferen voor, denk bijvoorbeeld aan de blauwe ceder, de blauwsparen en de platte blauwe jeneverbessen. In zuidelijker zonovergoten streken ziet men bonte en rode of gele bladplanten veelvuldig toegepast. In onze contreien, met overwegend loodgrijze luchten, komen die zodanig gekleurde planten, in te grote hoeveelheden bijeen toegepast meestal, erg somber over. Wel zijn dergelijke planten uitstekend om een accent te leggen zoals bijvoorbeeld de rode zuilesdoorn op de hoek van een wit huis of een paar gele Amerikaanse eiken op het groene gazon in een groengeschaakerd park.

Op excursie met de Nederlands Dendrologische Vereniging

Ik hoop dat u veel van het lommer mag genieten van grote groene bomen en dat het enkele eruit springende kleurexplosietje u aangenaam mag verrassen. Op 17 juni maakt de NDV (Nederlandse Dendrologische Vereniging) een dagexcursie naar Dinxperlo en omgeving. Op 25 en 26 augustus volgt een tweedaagse tocht. In België wordt dan de grootste plantenverzameling van het Europese vasteland bezocht, namelijk het Hemelrijck in Essen en de dag erop een viertal objecten in Zeeland. Zoals wellicht bekend, kunt u, indien er plaats over is, deze excursies meemaken. Hier vindt u zeker ook bomen die er gekleurd op staan. Inlichtingen bij de heer Piet de Jong, secretaris van de NDV, Stamerweg 14, 3930 XJ Doorn, tel. 03430-15694.

Nuenense linde terecht onthoofd

Het artikeltje in de rubriek 'Boos' in de laatste uitgave van Bomennieuws, over de linde te Nuenen, gaf mij aanleiding om enige kanttekeningen te plaatsen.

Allereerst wil ik opmerken dat het DLO-Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek reeds enige jaren en verschillende malen (als onafhankelijk adviseur) bij de besluitvorming was betrokken en wat dat betreft is de gemeente zéker niet over één nacht ijs dan wel overhaast te werk gegaan. Ik denk niet dat de gemeente de Bomenstichting 'zorgvuldig' buiten spel heeft gehouden. Zélf zou ik dat onverstandig hebben gevonden, temeer omdat er kennelijk ook nog subsidiemogelijkheden door de Bomenstichting worden geboden. Ik denk dat de gemeente heeft gedacht te kunnen volstaan met een advies van het IBN-DLO. Als de Bomenstichting daar nog wat aan toe of af zou hebben kunnen doen, ben ik benieuwd op welke punten dat is en hoe (zonder daarbij te gaan kibbelen over deskundigheid of competentie).

Hierbij nog wat achtergronden. Het is bekend dat de boom al jarenlang het troetelkind van de gemeente is en in het verleden is de boom herhaaldelijk door boomchirurgen behandeld. Geleidelijk is echter gebleken dat de behandelingen niet het gewenste resultaat hadden. De aanwezige aantasting van de Tonderzwam (in dit geval de Echte tonderzwam, *Fomes fomentarius*) ging gewoon door en leidde in 1994 tot het (wederom) uitbreken van een zware tak.

Verder was de groeikracht op de hoofdtakken zodanig teruggelopen (ze waren geleidelijk aan het "terugsterven") dat de boom zélf al aangaf dat hij het niet kon bolwerken. Zware snoei is weliswaar genoemd als mogelijkheid, maar dan als tijdelijke maatregel en met een onvoorspelbaar resultaat over langere termijn. Eén ding was in ieder geval duidelijk. Herstel van de vorm die de boom in het verleden had, was niet meer mogelijk.

Gezien de ruimte onder de boom denk ik dat, bij het uitbreken van een tak, de kans op schade aan personen wellicht niet zo groot was, maar de kans op blijvende schade aan de structuur van de onderste etage zou niet gering zijn.

Uiteraard is het jammer dat de linde in Nuenen niet meer is wat hij was, maar bomen hebben mijns inziens niet het eeuwige leven (hoewel er mensen zullen zijn die er anders over denken) en een aantasting door een houtparasiet is een begin van het einde. Mijns inziens heeft de gemeente gekozen voor het beste alternatief om voor langere termijn nog te redden wat er te redden valt en er "iets van te maken". Een creatieve benadering dus. Ze verdient dan ook eerder een "pluim" (is er in dit verband ooit gedacht aan een rubriek daarvoor in Bomennieuws, net zoals in de Consumentengids?) dan een standje.

Over het feit dat rond de hele "begrafenis" een feest is gebouwd, kan men verschillend denken. Ik beschouw het eerder als een soort "wake"

waarbij zowel het belang van de boom in de leefgemeenschap tot uitdrukking is gekomen als het respect van de mensen voor de bomen in het algemeen. Juist daardoor hebben de mensen zich niet (of althans minder) belazerd of teleurgesteld gevoeld door de gemeente. Maar al te vaak wordt dit soort werk namelijk in alle vroegte en zo stil en zo snel mogelijk uitgevoerd.

Tot zover mijn reactie. Deze is niet "boos" bedoeld, maar het leek mij ten behoeve van een "eerlijke" beoordeling van het geval nuttig om wat aanvullende informatie te verschaffen.

Jitze Kopinga

De monumentale linde voor de amputatie van de in slechte staat verkerende doorgaande hoofdtak

foto: Frank Moens

Naschrift

Waar ik mij vooral boos over heb gemaakt, was het feit dat de Bomenstichting, die toch door iedereen in verband wordt gebracht met monumentale bomen, niet door de gemeente op de hoogte is gebracht van de plannen. De linde behoorde tot de top-100 van bijzondere bomen in Nederland en staat ook als zodanig in het boek van Gerrit de Graaff. Dan is enig overleg toch logisch?

Verder twijfel ik niet aan de deskundigheid van Jitze Kopinga, tenslotte vragen wij zelf ook vaak zijn advies. Gelukkig zegt ook hij, dat zware snoei is overwogen. De gemeente heeft daar echter van afgezien, vanwege het onvoorspelbare resultaat op de lange termijn. Dit was echter een mogelijkheid, die wij het voordeel van de twijfel zouden hebben gegeven.

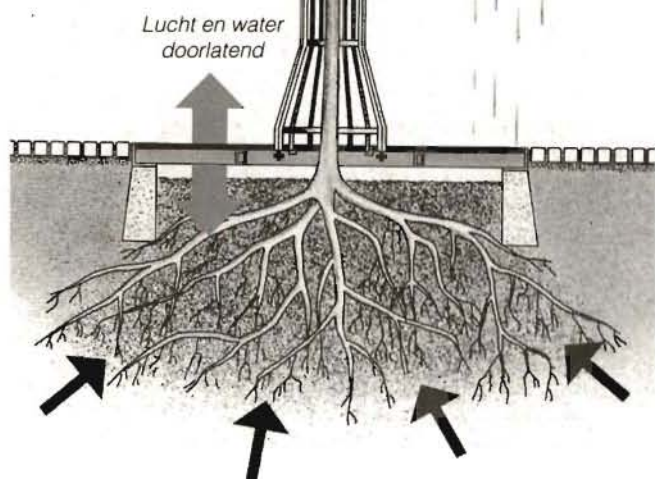
Wellicht had de boom er goed op gereageerd en had hij weer tientallen jaren - met het nodige, gesubsidieerde onderhoud - meegekund. En als hij toch verder was teruggestorven, dan was in elke geval ook voor mij duidelijk geweest, dat de gemeente echt alles had geprobeerd.

Marjan van Elstrand

Bomen in de stad

verhogen de kwaliteit van het milieu en dragen bij tot gunstige leefomstandigheden

Bomen hebben een gunstige uitwerking op de dampkring, verhogen de luchtvochtigheid, verminderen de reflectie van het licht, verlagen de temperatuur van de omgeving, houden stof vast en ... produceren zuurstof.

Stadsbomen hebben onze hulp nodig: systeem boomroosters en boomkorven kunnen daarbij hulpmiddelen zijn. Een uitgebreide kleuren-brochure over optimale levenskansen voor bomen in de stad ligt voor u klaar. Vraag hem aan!

DeepRoot pakt dit probleem bij de wortel aan.

Boomwortels kunnen heel wat schade aanrichten. Aan bestrating, maar ook aan leidingen en rioleringen. Met het DeepRoot boomwortelgeleidsysteem kunt U dit voorkomen. Zonder dat dit de

wortelgroei belemmert of ten koste gaat van de stabiliteit van de boom. Als U meer wilt weten bel dan (073) 56 98 08, of stuur vandaag nog de bon op. U heeft dan snel meer informatie in huis.

DeepRoot®

DeepRoot Europe B.V., Postbus 2219, 5260 CL Vught
telefoon (073) 56 98 08 fax (073) 56 07 97

JA, ik wil graag meer informatie over DeepRoot boomwortelgeleidsysteem
 stuurt U mij meer informatie
 bel mij voor het maken van een afspraak
 Naam: _____ Voorletters: _____ Dhr/Mevr.
 Naam bedrijf/instelling: _____
 Adres: _____
 Postcode/plaats: _____
 Telefoon: _____
 Stuur deze bon in een gefrankeerde envelop naar bovenstaand adres.

Een nieuwe boom is veel duurder!

De laatste jaren is er weer meer belangstelling voor openbaar groen. Terecht. Er is echter niet veel ruimte en geld om grote, nieuwe parken aan te leggen. Juist daarom planten wij bomen, worden oude verpoot

Bomendienst

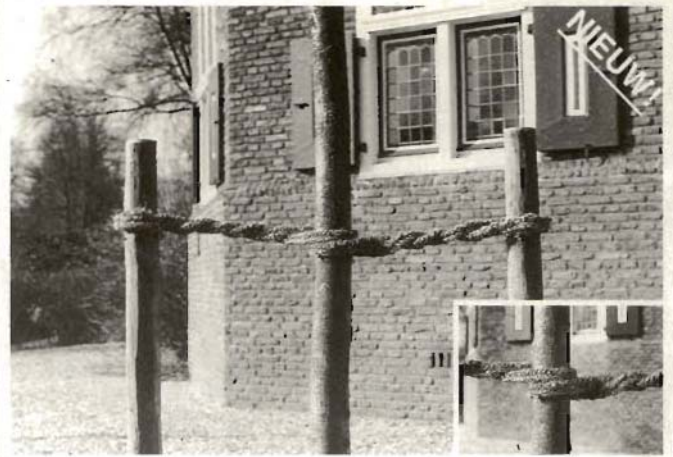

heidemij

Realisatie

Postbus 177, 7300 AD Apeldoorn

055-334411

ARBORSAFE® organisch boomband heeft 4 unieke voordelen:

Milieuvriendelijk

Dit boomband is vervaardigd uit 100% natuurlijke kokosvezels. Dus volledig afbreekbaar.

Boomvriendelijk

Het afknellen van de stam wordt voorkomen. Na 3 tot 4 jaar is een boom in staat om 'op eigen benen' te staan. ArborSafe® heeft z'n werk gedaan en verteert vanzelf.

Doeltreffend

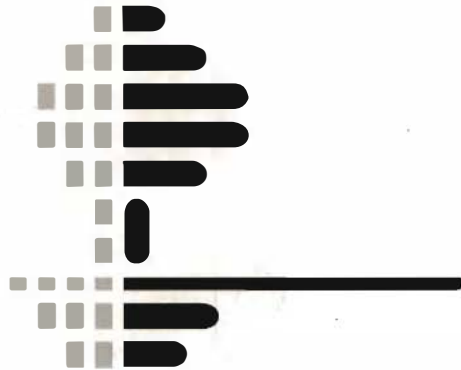
Snel en eenvoudig te bevestigen. Dit boomband hoeft dus nooit meer verwijderd te worden.

Kostenbesparend

Het gebruik van dit unieke boomband spaart tijd en geld. ArborSafe® is voordeliger dan bestaande boombindmaterialen.

ARBORSAFE® boomband is leverbaar in 3 kwaliteiten en verkrijgbaar bij de groenvoorzieningsvakhandel.

Importeur: ArborTrade-Holland - Postbus 3048 - 1270 EA Huizen
Telefoon & fax 02152-59813

VAN JAARVELD / VAN SCHERPENZEEL

BOOMTOTAALZORG

Overeind 42, 3998 JB SCHALKWIJK

Telefoon (03409) 18 80

Fax (03409) 23 66

Boomtechnische adviseurs & beëdigd taxateurs

advies - onderzoek - (schade-)taxatie - inventarisatie - boombeheerplannen - snoeien - (ver)planten - groeiplaatsverbetering - cursussen

Direktie en medewerkers van SAMSON B.V.
feliciteren de Bomenstichting met haar 25 jarig jubileum.

SAMSON
Stadsbeeld-verfraaiing uit Bunschoten

Advies en Uitvoering

- Groeiplaatsverbetering
- Snoeiwerkzaamheden
- Verplantingen

oranjewoud Sectie Groen/Boombeheer

Telefoon 05920-44099

Voordelen Straatbomen-Zand®

t.o.v. traditionele plantgaten en andere mengsets

- er is geen of weinig uitval van nieuwe aanplant
- nazakken van bestrating is te verwaarlozen
- geen opdruk van bestrating door wortelgroei
- bomen wortelen zeer goed

tuintechniek walter van helvoirt

Berkelseweg 10a/5056 HZ Berkel-Enschot/Tel. 013-332275 / 333234

PIUS FLORIS BOOMVERZORGING NEDERLAND

Minstens één boom?

Pius Floris Boomverzorging: boomverzorgers met een boom van een reputatie. Of het nu gaat om bodem- of ander onderzoek, plantadvies, het vellen van een reusachtige boom in een binnentuin of het totale onderhoud (mét 10 jaar garantie!) van een omvangrijk gemeentelijk bomenbestand. Kwaliteit en service voor gemeentelijke diensten en andere overheidsinstanties, ontwikkelings- en beheersorganisaties, particulieren en alle andere cliënten die in elk geval één ding gemeenschappelijk hebben... minstens één boom.

Pius Floris Boomverzorging.

*Gezond verstand,
voor een florissant
bomenbestand.*

PIUS FLORIS
BOOMVERZORGING

Pius Floris Boomverzorging heeft vestigingen in:

ALMERE 036-5310501 • AMSTERDAM 020-6191115 • BUNDE 043-652519 • DIEPENVEEN 05709-2945 • GLIMMEN 05906-1979 • VUGHT 073-567235

Heropening Europatuin Renesse

Met gepaste trots stelt Europatuin Renesse, na een ingrijpende verbouwing, op 9 maart haar poorten open voor belangstellenden. Het moet gezegd: het is een mooi en modern tuincentrum geworden. De bedrijfsleiding wil de feestelijke heropening een extra tintje geven. De Bomenstichting werd gevraagd om tijdens het 'Open Huis' aanwezig te zijn met een stand. Op de uitnodigingskaarten staat vermeld dat geschenken welkom zijn, maar dat het ook mogelijk is te feliciteren in de vorm van een donatie aan de Bomenstichting.

De Bomenstichting stelt dit initiatief zeer op prijs. Zo ook de genodigden, want wij mogen ons deze dag verheugen op vele donaties! De Bomenstichting hoopt dat dit initiatief veel navolging zal vinden. Europatuin Renesse wordt bedankt en een goede toekomst toegewenst.

Edwin Koot

De heer Besling (directeur van Europatuin Renesse) deponeert een donatie in de "collectebus" van de Bomenstichting, tijdens het 'Open Huis' op 9 maart j.l..

foto: Edwin Koot

De heksenjacht gaat onverminderd voort

Van de heer Kees Marsman, voorzitter van de KNNV afdeling Utrecht, ontvingen we onderstaande brief, waarin hij zijn bezorgdheid over het kappen van zogenaamde exoten uit. De Bomenstichting gaf haar visie op dit zeer aanvechtbare beleid van verschillende provinciale landschappen en grote bosbeheerders in haar themanummer 'Inheems of uitheems?' van 1993. We zijn benieuwd naar uw reactie.

In Bosbouwvoorlichting van februari 1995 las ik in het artikel "Hout van Tamme Kastanje" van de Stichting Robinia te Wageningen, dat de Tamme kastanje (*Castanea sativa*) door beheerders in bossen met natuurdoelstelling geweerd wordt. Staatsbosbeheer is bezig het aantal Tamme kastanjes in het bos terug te dringen en op sommige plaatsen geheel te verwijderen. De Vereniging Natuurmonumenten is van mening dat er voor de Tamme kastanje geen plaats is in "inheemse bossen". Alle Tamme kastanjes worden geveld ongeacht de afmeting. Het hout wordt vervolgens verkocht aan particulieren. De *Castanea sativa* is een boomsoort die gedurende twintig eeuwen zijn sporen in het Nederlandse bomenassortiment verdiend heeft en als zodanig al heel lang geleden volledig met de Nederlandse flora geïntegreerd is. In dit verband raakt het kant noch wal deze boomsoort nu te vuur en te zwaard te bestrijden. Dit heeft niets met natuurbeheer en nog minder met natuurbescherming te maken. De historische waarde van deze boomsoort mag ook niet over het hoofd gezien worden. Bovendien heeft de Tamme kastanje een grote recreatieve waarde. Voor vele mensen is het jaarlijks terugkerende 'Makke Jannen rapen' het summum van natuurbeleving.

Het gaat niet goed met het beheersbeleid van het merendeel van onze natuurbossen. Dit drama voor de Tamme kastanje is slechts één van de vele bomendrama's.

De tijd is rijp om in kringen van Bomenstichting, dendrologen etc. zich niet te beperken tot het schrijven en publiceren van artikelen over de heksenjacht op exoten, maar om daadwerkelijk tot acties over te gaan, om deze bizarre ontwikkelingen het beheer van onze gemeenschappelijke "Bossen en Bomen" een halt toe te roepen. De hoofddoelstelling moet hierbij zijn: "Het voorkomen van een verschraving van het reeds zeer arme bomen-assortiment van onze bossen". Het is in dit kader vijf voor twaalf, een

verder uitstel van een drastische ombuiging van het uit de hand gelopen beheersbeleid van onze natuurbossen, zal onvermijdelijk leiden tot een grote verarming van de belevingswaarde van deze bossen. Dit nog afgezien van de ecologische consequenties welke het huidige beheerspatroon met zich mee zullen brengen.

Kees Marsman

Geachte redactie,

In uw eerste nummer van 1995 is een artikel opgenomen van de hand van Luciën Calle en Foort Minnaard onder de titel: "Waardevolle bomen in Zeeland". In de paragraaf "Genetische waarde" wijzen zij op de hernieuwde belangstelling voor oude bomen, dus ook die in Zeeland. Voorts wagen zij zich aan enkele uitspraken over inheemse soorten en hun herkomst. Ik zeg "wagen", want het is een materie die zeer zeker niet eenvoudig is. Vanuit onze afdeling streven wij er altijd naar om onze relaties hierover zoveel mogelijk duidelijkheid te verschaffen.

Helaas moet ik vaststellen dat het onderhavige artikel een hardnekkig misverstand bevat. Het betreft de opmerking dat de herkomst van de in Nederland aangeplante zomereiken in hoofdzaak Zuid-Europa zou zijn. Dat is pertinent niet waar! Ontegenzeggelijk moet er bij een aantal boomsoorten veel meer aandacht besteed worden aan de herkomst, maar bij de eik is het van alle loofboomsoorten in Nederland nog het beste geregeld. Daarmee bedoel ik te zeggen dat van het in ons land gebruikte plantmateriaal van *Quercus robur* het overgrote deel inheems is. Of dit betekent dat de bomen, waarvan ooit zaad geogst is, ook als autochtoon bestempeld kunnen worden, is een andere vraag.

De herkomst van het in Nederland gebruikte zaad en van het op de kwekerijen aanwezige plantmateriaal van o.a. *Quercus robur* wordt geregistreerd door de NAKB (Nederlandse Algemene Keuringsdienst voor Boomkwekerijgewassen). Uit deze gegevens blijkt dat in 1992 ruim 96% van het op de kwekerijen aanwezige plantmateriaal van *Quercus robur* van binnenlandse herkomst was. Het kan per jaar wel eens wat verschillen, maar naar mijn mening geven de cijfers uit 1992 een goed beeld.

P.Lommerse
Staatsbosbeheer, Zaad- en
Plantsoenenvoorziening

'De boom in met Roelie de Weerd'

Géén twijfel aan de schoonheid van een lindeboom, zeker niet bij een gaaf exemplaar. Onder een lindeboom gebeurt véél. Maar in uw artikel (Bomennieuws 1, voorjaar 1995) gaat u toch in de fout. U ziet, beleeft en portretteert een kapotgaand mens. U bleef zelfs kijken! U had geen fototoestel bij u, anders voor u de kans van een worldpressfoto, desnoods met een lindeboom op de achtergrond. Mevrouw de Weerd, had u een bak koffie met een plak koek naar die verpauperde man gebracht dan was dat stomme gelach van een toezierend mens verstomd en dan was u gelijk een Samaritaan. Er bestaat geen Samaritaanse blik, maar er zijn nog wel mensen die afstappen en een beetje hulp willen geven.

E. Gans, Dordrecht

Naschrift

In Lucas 10 zagen een priester en een Leviet de man en gingen aan de overkant voorbij. "Doch een Samaritaan, die op reis was, kwam in zijn nabijheid, en toen hij hem zag, werd hij met ontferming bewogen. En hij ging naar hem toe...". Dat was inderdaad een Samaritaanse daad. Ik zag met ontferming bewogen toe gelijk die Samaritaan. In vrij taalgebruik werd dat dus een 'Samaritaanse blik'. U hebt gelijk, ik vervolgde mijn weg zoals de priester en de Leviet. Als ik beter naar u had geluisterd, kon ik heel Hoog Catharijne wel van koffie voorzien. Maar ik had het over een Lindeboom en niet over een bijbelstudie.

Roelie de Weerd

Rectificatie

In het eerste nummer van deze jaargang stond op blz. 30 een recensie over het boekje '1001 vragen over Tuinieren' van de hand van mw. H.Ph. van Wijhe-Ruys. Achter haar naam staat ten onrechte de kwalificatie 'tuinarchitect' vermeld. Deze vervalft.

Voor u gelezen

Heemschut - februari 1995

Het meest bekende park van ons land, het Amsterdamse Vondelpark, dreigt steeds verder te verzakken, en op den duur te veranderen in een moeras. Er komt een nationale fondswervingsactie om een noodzakelijke renovatie te kunnen bekostigen.

Tuin & Landschap - februari 1995

Sierbestrating van boomspiegels is vaak een bron van onkruid en vervuiling. Gepleit wordt voor open grond of bodembedekkende beplanting. Wij vonden een artikel over de *Maackia amurensis*, bij ons een zeer zeldzame boomsoort, afkomstig uit Mantsjoerije.

Vijfenzeventig jaar onderzoek naar ipeziekte heeft drie soorten schimmels opgeleverd. Die derde is onlangs ontdekt in de Himalaya. Hij vormt echter geen nieuwe bedreiging voor de iepen in ons land.

Verder een overzicht van wettelijke bepalingen t.a.v. bomen in een negental landen.

In De Bilt mogen bomen voortaan niet meer als mededelingenbord of voor de bevestiging van spandoeken worden gebruikt. Ook het aanbrengen van reflectoren of verfbanden is niet meer toegestaan.

Boomblad - februari 1995

Ook in dit nummer een artikel over de noodzakelijke overgang van landbouwgronden naar bos, en de gevolgen hiervan voor de boeren. Medewerkers van het IBN-DLO hebben onderzoek gedaan naar de onderbegroeiing in dennenbossen. Gebleken is dat er de laatste tien jaar belangrijke veranderingen zijn opgetreden. Niet alleen toename van het aantal soorten, maar ook verandering in de samenstelling. Mogelijke oorzaken kunnen zijn de vervuiling en de veroudering van het bos. Waarschijnlijk zijn er meer oorzaken; hiernaar wordt verder onderzoek gedaan.

Nederlands Bosbouw tijdschrift - jan./feb. 1995

Gepleit wordt voor verruiming van het begrip "duurzaam bosbeheer". Niet alleen moet worden gedacht aan duurzame productie van bosproducten, maar ook aan het duurzaam voldoen aan maatschappelijke wensen.

In de periode 1985-1987 heeft Staatsbosbeheer in Noord-Limburg proeven gedaan met de bemesting van grove en Corsicaanse den. Men kwam hierbij tot de slotsom, dat deze geen merkbare verbetering in de vitaliteit hebben opgeleverd.

Trees are news - maart 1995

Deze uitgave van de International Tree Foundation maakt melding van een groot aantal boomplantprojecten in verschillende landen buiten Europa. Verder wordt het idee gepropageerd, bij bijzondere gelegenheden als verjaardagen of jubilea een boom te planten. Belangrijk is hierbij, ook kinderen in te schakelen.

Joop Comijs

Bosuitbreiding op landbouwgronden

Onder deze titel is sinds kort een Europese stimuleringsregeling van kracht, die tot doel heeft overcomplete landbouwgrond om te zetten in bos. Het is algemeen bekend dat ons land te weinig bos heeft en te veel landbouwgrond. Dankzij bovenstaande regeling kan in ons land jaarlijks 1200 ha van bestemming veranderen. Vooral oudere akkerbouwers in Drenthe en Groningen tonen hiervoor belangstelling. In december 1993 was binnen 4 dagen de eerste beschikbare 12 miljoen gulden toegekend. Begin april 1994 was dit 34 miljoen, toegezegd binnen 2 dagen! Men mag dus wel spreken van een ware stormloop. Uiteraard zijn er bij deze regeling wel enkele problemen, die om een oplossing vragen. Het ieder jaar binnenhalen van een oogst is bij bomen niet mogelijk, althans niet in de eerste 15 jaar. Hierin heeft de subsidieregeling echter voorzien. Of er voldoende jonge bomen beschikbaar zullen zijn, is een probleem dat kwekers onder ogen zullen moeten zien. Verder zullen er overal betrekkelijk kleine "bomenakkers" ontstaan, die niet alleen het aanzien van het meestal open landschap zullen aantasten, maar die waarschijnlijk doelmatiger zouden kunnen worden samengevoegd. En tenslotte wordt gevreesd, dat in de bosjes groeiend onkruid zich over de belendende akkergrond zou kunnen verspreiden. Tot slot nog dit: meer bos komt ten goede aan het milieu. Maar daarnaast wordt ook gesproken over ruimere recreatiemogelijkheden. Wij betwijfelen echter of deze aan te leggen houtakkers hiertoe voldoende mogelijkheden zullen bieden.

Joop Comijs

boomverzorging
lei van dinther

Hunnecum 4, 6361 EE Nuth
Telefoon 046 - 377186

Bossen en bomen

Kaleidoscoop van de natuur
44 bladzijden
Formaat: 20,5 x 22,8 cm
gebonden in ringband
Uitg.: Bosch en Keuning, Baarn, 1995
Prijs: f 29,90

In de Kaleidoscoop-serie verscheen onlangs het vijfde deel onder bovenstaande titel. Het boek is een vertaling uit het Frans, en verscheen in 1993 in België. Deze informatieve serie is bestemd voor kinderen vanaf 10 jaar. Het bijzonder fraai uitgevoerde werk geeft op originele wijze informatie over bossen en bomen, en over mensen en dieren, die hierin leven. Helaas zijn wij over de tekst minder enthousiast. Wij hebben verschillende bezwaren. Allereerst worden er te veel moeilijke woorden en begrippen gebruikt. Voor een deel hiervan wordt weliswaar verwezen naar een verklarende woordenlijst achterin het boek. Beter had men de verklaring als voetnoot op dezelfde bladzijde kunnen geven, en nog beter had men deze moeilijke termen kunnen vermijden. Wat moeten kinderen beginnen met uitdrukkingen als: "bladeren die energie van de zon opnemen", "chlorofyl wordt afgebroken", "geografische breedte" en "ecosysteem"? Verder hebben wij taalkundig nogal wat bedenkingen. Zo worden bij vermelding van feiten uit het verre verleden de tegenwoordige en de verleden tijd door elkaar gebruikt. Een zin als "om te ontkiemen heeft een boom zaad nodig" kan taalkundig niet door de beugel, en van een mannelijk woord als "boom" kan men niet zeggen: "het is een plant". Het viel ons op, dat de woorden "bast" en "cambium" in het boek niet voorkomen. Wanneer kort na elkaar wordt gezegd, dat bomen zuurstof opnemen en koolzuurgas produceren en dat bomen, zuurstof produceren en koolzuurgas opnemen, dan vereist dit wel een toelichting. Verder wordt de valse acacia gewone acacia genoemd, en wordt op bladzijde 11 de vleugellose wijfjes-glimworm afgebeeld met vleugels. En tot slot: van de Bomenstichting wordt nog het oude adres vermeld. Konkluderend: een bijzonder fraai boek, dat een betere tekst verdient!

Joop Comijs

Hovenierskunst in palmet en pauwstaart.

Kuitert, W. en J. Freriks, 1994.
184 bladzijden, formaat 25 x 17 cm
Uit. De Hef, Rotterdam.
ISBN 90-6906-017-5.

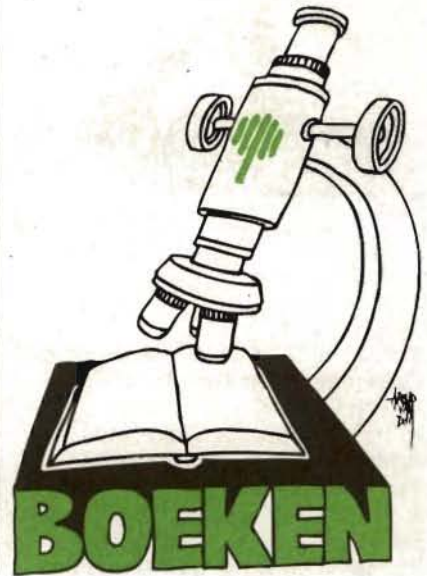
De schrijvers van dit mooie boek behandelen achtereenvolgens de cultuurgeschiedenis en de cultuurtechniek van het 'leifruit'. Vruchtbomen dus, die vaak in platte vorm en tegen een warme muur aan in een symmetrisch gesnoeide vorm worden opgekweekt. De in de titel genoemde palmet en pauwstaart zijn twee veel voorkomende snoeivormen. Deze snoeitechniek kwam al in de 16e eeuw tot ontwikkeling en is eigenlijk pas in de tweede helft van onze eeuw in verval geraakt. Jammer want het boek laat zien dat er heel wat kunstigs bereikt werd en dat de leibomen vaak ook een uitstekende oogst gaven. (Behandeld worden de geslachten peer, appel, druif, morel, perzik, abrikoos, moerbeï en vijg.) Het boek kan er wellicht toe bijdragen dat men weer leifruit gaat kopen (er is een lijst van gespecialiseerde kwekers in het boek opgenomen) en volgens de regels van het tweede deel van het boek 'aan de snoei gaat'. Het boek is te mooi en niet handzaam genoeg om direct bij het buitenwerk te gebruiken. Ook staat alles wat men b.v. nodig heeft en moet doen om een bepaalde leipeer of druif te gaan opkweken niet overzichtelijk bij elkaar. Maar met wat zelfstudie en wellicht het advies van de (zeldzame?) hovenier die

hier nog verstand van heeft, komt men er wel uit.

Het boek verdient een pluim vanwege de voorbeeldige wijze van uitgave. De

grotendeels historische, maar nog steeds 'geldige' illustraties - er is ook een katern in kleur - verlevendigen het boek sterk en maken het samen met de voortreffelijk geschreven en verzorgde tekst tot een belangrijk stuk documentatie van de geschiedenis en techniek van de snoeikunst.

Aart de Veer

Jakkes, eikels!

Tekst en illustraties: Peter Kouwenhoven
48 bladzijden, formaat: 24 x 17 cm
Uitgever: De Kleine Aarde
ISBN: 90-64545189
Prijs: f 17,50 (ook te bestellen bij de Bomenstichting)

Qua opzet een alleraardigst boekje met veel informatie over bomen, dat kennelijk is geschreven voor kinderen van rond 12 jaar, al staat dit nergens vermeld. De titel "Jakkes", wat een uitroep van tegenzin is, is mij helaas niet duidelijk. Jammer genoeg komen in de tekst opvallend veel taalfouten voor. Bij een eventuele nieuwe druk is correctie dus wel nodig. Bij die gelegenheid kan dan tevens het woord "ouwehoeren" worden weggelaten, kan het woord boomchirurg worden vervangen door boomverzorger en de naam "gewone acacia" door "robinia of valse acacia". Overigens van harte aanbevolen!

Joop Comijs

4 en 5 juni, 9, 16 en 17 juli, 22 oktober
Openingsdagen Tuin de Wiersse
 Plaats: Vorden
 Inlichtingen: 05750-19355 (VVV
 Achterhoek) of 05752-3222 (VVV
 Vorden).

juni

Expositie bewerkers inlands hout
 Plaats: Kasteel Coevorden
 Openingstijden in juni:
 ma t/m do van 10.00-12.00 uur en van
 13.30-17.00 uur
 vr. van 10.00-12.00 uur
 Inl. Houtrijk Nederland, Postbus 3,
 4128 ZV Lexmond

juni

Expositie over mensen en hun bomen
 Gedurende de maand juni 1995 wordt
 in het Havelter gemeentehuis een
 speciale expositie over bomen geor-

Voor informatie over deze exposities
 of het elders ontwikkelen van aktivitei-
 ten rond bomen: Projekt "Aarde-
 Kunst", tel. 05214-2625.

Plaats: gemeentehuis Havelte
 Boskampsbrugweg 2
 ma t/m vrij 9.00-12.00 en 13.30-16.00 uur.
 en Sociaal Cultureel Centrum de
 Veldkei, Veldkamp 77, Havelte.
 ma t/m vrij 9.00-17.00 en 19.30-22.00 uur.

Open Tuinendagen Kasteel Sypesteyn

Diverse informatiestands en expositie
 van 40 decoratieve dierfiguren in klei
 en staal van kunstenaar Carolien
 Maanicus.
 Kasteel Sypesteyn, Nw.
 Loosdrechtsedijk 150, Loosdrecht
 Openingstijden: 10 juni van 10.00-
 17.00 uur en 11 juni van 12.00 tot
 17.00 uur

22 juni t/m 24 september Beeldenexpositie Kasteel Sypesteyn

30 kunstenaars exposeren in totaal
 100 objecten in het park rondom het
 kasteel.
 Kasteel Sypesteyn, Nw.
 Loosdrechtsedijk 150, Loosdrecht
 Openingstijden: di. t/m za. van 10.00-
 17.00 uur, zo. 12.00-17.00 uur.
 inl. 02158-23208

6 en 7 september

De toekomst van inheemse bomen en struiken,

werken aan biodiversiteit
 Congrescentrum Ons Erf - Nijmegen
 Org.: Ministerie van LNV, Ekologisch
 Adviesburo Maes en Stichting
 Bronnen.
 Inl.: Min.LNV, G.Grimberg, tel. 08370-
 74879 of Stichting Bronnen,
 dhr. Rövekamp of Ketelaar,
 tel. 080-601280

26 tot 30 september

2e Europees Boomverzorgings Congres

Plaats: Versailles, Frankrijk
 Thema's: Snoeitechniek van bomen
 en diagnostiek. Excursies, lezingen en
 workshops. Daarnaast worden klim-
 wedstrijden voor de Europese titel
 gehouden.
 Inl.: Société Française d'Arboriculture
 B.P. 15 - 26780 Châteauneuf du
 Rhône
 tel.: (33) 75908149, fax: (33)
 75908185

30 september en 21 oktober

Beroepswedstrijden in de bosbouw

Voorronden in resp. Vessem en
 Smilde zijn vooral gericht op allround
 vakmanschap, dat wordt getest in 7
 wedstrijd onderdelen. De landelijke
 finale vindt 1 juni 1996 plaats in
 Apeldoorn.
 Inlichtingen en aanmeldingen (voor 15
 augustus): Het Bosschap te Zeist,
 tel.03404-30130.

13 oktober

100 jaar natuurbeleving

De Heimans en Thijsse Stichting
 organiseert dit najaar in samenwer-
 king met het Instituut voor de
 Geschiedenis van de
 Natuurwetenschappen een symposi-
 um over 'Honderd jaar natuurbeleving
 en natuurbescherming'. Tijdens het
 symposium wordt de natuurbescher-
 ming belicht vanuit maatschappelijke
 en sociaal-economische ontwikkelin-
 gen; het toekomstperspectief zal ech-
 ter niet ontbreken.
 plaats: Amsterdam
 Inl.: Symposiumbureau Heimans en
 Thijsse Stichting,
 Hugo de Vriescentrum,
 Plantage Middenlaan 2c,
 1018 DD AMSTERDAM,
 tel. 020-6228115.

foto: Yoke de Wilde,
 Havelte

ganiseerd. Op deze expositie is werk
 te zien van verschillende mensen voor
 wie bomen een speciale betekenis
 hebben. Zo hangt er een schilderij van
 een beukenbos, dat voor de maker de
 betekenis heeft van een kathedraal.
 Ook hebben twee inwonsters van
 Havelte spontaan gedichten over
 bomen gemaakt, die anderen weer
 inspireerden tot het maken van boom-
 schilderijen.

Behalve schilderwerken en gedichten
 zijn er foto's, etsen, tekeningen en
 houtsculptures te zien. Ook is er ter
 plekke een klein boekje te koop met
 allerlei persoonlijke verhalen van
 mensen over hun bomen.
 De exposities zijn georganiseerd en
 samengesteld door Yoke de Wilde,
 van Projekt "Aarde-Kunst" in Havelte.

In het volgende nummer ...

Het derde nummer dit jaar verschijnt na de zomer. We maken daarin mel-
 ding van de prijswinnaar van de fotowedstrijd 'Een mooie boom voor de
 kaalste plek' en een aankondiging van een nog niet eerder gepubliceerd
 werk van Jac. P. Thijsse. Verder een overzicht van groene doolhoven in ons
 land waarvan er meer in goede staat zijn dan we aanvankelijk dachten.

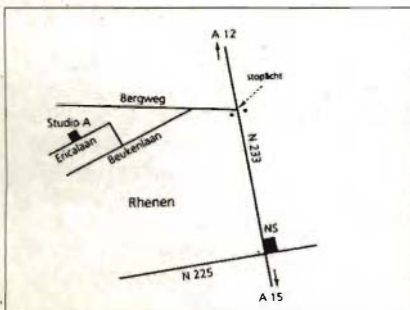
Expositie Boom-etsen van Han van Hagen

Speciale ets ter gelegenheid van jarige Bomenstichting

De beeldend kunstenaar Han van Hagen exposeert van 2 t/m 17 september 1995 etsen in *Studio Arborhenum* in Rhenen (provincie Utrecht). Han van Hagen is vooral geïnspireerd door de natuur. Hij heeft prachtige landschappen gemaakt, waarin bomen vaak een rol spelen. Hij behoort tot de 'Haagse Etsclub' die al vele malen werk liet zien op 'Grafiek Nu' in het Singer Museum in Laren.

Ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Bomenstichting heeft Han van Hagen ditmaal een speciale ets gemaakt van een boom (oplage ten hoogste 150). Deze is hierboven verkleind afgebeeld. Het formaat is in werkelijkheid 16,5 x 23,5 cm, met paspartout 28 x 39 cm.

Bestellen

U kunt deze ets bestellen voor de speciale prijs van f 150 (exclusief lijst!). Dit bedrag komt voor een deel ten goede aan de Bomenstichting. Dus behalve uzelf geeft u ook de jarige Bomenstichting een cadeau! Maak f 160,- (inclusief verzendkosten) over naar de Bomenstichting, postbank nr. 2108755, onder vermelding van 'bestelling ets'. U ontvangt de ets dan binnen 14 dagen. Bestellingen worden aangenomen in volgorde van binnenkomst van de betalingen. U kunt de jubileum-ets ook bekijken en kopen op het kantoor van de Bomenstichting, Oudegracht 201 bis, Utrecht (tijdens kantooruren). De kosten bedragen dan f 150,-. Ten slotte kunt u de ets, voor zover de voorraad strekt, aanschaffen tijdens de expositie in Rhenen, zie hieronder.

De expositie

Als u de etsen van Han van Hagen wilt zien (en de keramiek van Lia van Rhijn en tuinbeelden van Yetty Elzas) bezoekt u dan de expositie! Rhenen is per trein bereikbaar vanuit Utrecht en per bus vanuit de richtingen Arnhem, Utrecht en Amersfoort. Als u per auto komt, gebruik dan het routekaartje.

De openstelling is als volgt: 2 t/m 17 sept. vrij/za/zo van 12-17 uur, di/wo/do van 14-17 uur, ma gesloten; adres: Studio Arborhenum, Ercalaan 27, 3911 XM Rhenen. Telefoon: 08376-13484.

Cultureel rondje

De expositie in Studio Arborhenum past in het Cultureel Rondje Rhenen. Op vier andere plaatsen in de gemeente is tijdens de eerste drie weekends van september ook kunst rond het thema natuur te zien. Bij de studio (adres zie boven) of de VVV (F.v.d. Paltshof 46, 3911 LB RHENEN; tel. 08376-12333) kunt u een gedrukte uitnodiging voor het Cultureel Rondje Rhenen aanvragen (verschijnt eind juli).

Bomenroute

Desgewenst kunt u de Bomenroute Rhenen-Noord lopen. Dit is een wandeltocht van ca. 1 uur door een buitenwijk met veel groen en een prachtig landschap, met speciaal aandacht voor bijzondere en oude bomen. De route is gratis verkrijgbaar aan de Studio.

Amersfoorts station steeds kaler

Wie enkele jaren geleden Amersfoort met de trein binnenreed, had het gevoel, een rustige, zeer groene stad te zullen aantreffen. Het mooie, oude station lag midden tussen prachtige bomen en bosjes en ademde een sfeer van voorname rust. Zachtjesaan blijft daar heel weinig meer van over. Een paar jaar geleden werd de groene oostzijde vervangen door gigantische kantoren. Alleen de monumentale paardekastanje voor het station bleef staan, maar die is intussen voorbereid op een verplanting en wordt binnenkort een stukje opgeschoven, wat geen enkele boom natuurlijk echt prettig vindt. Waarom kan hij niet gewoon blijven staan? Het oude liedje.

Intussen is de westzijde aan de beurt. Dit voorjaar werd het talud helemaal kaalgemaakt: bomen van tientallen jaren oud werden zonder pardon omgezaagd. En waarom? Omdat op die plek een noodstation moet komen, zodat intussen het monumentale station kan worden gesloopt en vervangen door een modern station!

Daarover ben ik dubbelboos. In de eerste plaats denk ik, dat ik niet de enige ben, die nog kan genieten van een prachtig, oud station, terwijl nieuwe stations in mijn ogen meestal efficiënte, maar kille, ziellose, gebouwen zijn. Maar vooral: wie haalt het in zijn hoofd om gezonde bomen weg te halen voor een TIJDELIJKE voorziening, terwijl die bomen nog meer dan 100 jaar hadden kunnen blijven staan? Had dat noodstation nou echt nergens anders kunnen staan dan precies op die plek?? Zijn al die knappe projectontwikkelaars, ontwerpers en aannemers nou echt niet in staat om een iets originelere oplossing te verzinnen dan het platgooien van - in hun ogen - 'nutteloze bosjes' voor hun plannen? En waarom heeft de gemeente daar geen stokje voor gestoken?

De bomen achter het bekende restaurant 'De Oude Tram' zijn al weg en het restaurant heeft ook z'n langste tijd gehad. Het wordt steeds kaler. De reden voor dit alles: ook Amersfoort wil 'opstoten in de vaart der volkeren', zoals dat zo mooi heet. De race tussen vele gemeenten om het modernste stadscentrum: futuristische bouwwerken met parkeergarages, winkels, kantoren, woningen, voorzieningen, horeca, enzovoort. Ik vraag me af, wie daar nou gelukkiger van wordt, behalve diegenen, die er veel geld aan verdienen. Natuurlijk moeten we IN de stad bouwen, als we daarbuiten natuurgebieden en mooie landschappen willen sparen. Natuurlijk is het openbaar vervoer heel belangrijk en ook het wonen en werken in de buurt van stations. Maar de gevolgen zijn hier en daar toch angstaanjagende science-fiction: teveel steen (associatie: stress), te weinig groen (associatie: rust). Gewone mensen worden

niet gelukkiger van dit soort ontwikkelingen, maar toch wordt het zogenaamd voor hen gedaan. Waar zijn we mee bezig?

Stedelijk Groen Voorlichters ook het bos in?

Het ministerie van LNV houdt grote schoonmaak: na Onderzoek en Onderwijs op het gebied van stedelijk groen wordt nu ook de Voorlichting op dat gebied afgestoten. De paar Stedelijk Groen Voorlichters (SGV's) die nog niet waren 'verdwenen' hebben nu te horen gekregen, dat ze na de grote reorganisatie in de provincies niet meer als SGV terugkeren, maar mee moeten doen in de stoelendans om de overblijvende functies. Het overleg tussen het ministerie en de GroenRaad over de toekomst van de SGV is hiermee abrupt afgebroken. De belangenbehartigers van het stedelijk groen moeten het verder zelf maar uitzoeken.

Ik ken veel (ex-)SGV's: allemaal enthousiaste mensen met veel hart

Marjan van Elsland

voor groen en vooral ook voor bomen. Met name de kleinere gemeenten hadden veel baat bij hun kennis, contacten en initiatieven. Hopelijk komt de GroenRaad met een oplossing, anders kent ook deze decentralisatie-actie weer uitsluitend slachtoffers.

Zout in de zomer

Je bent nooit te oud om te leren. De heer Zoomermeyer in Huizen stuurde ons naar aanleiding van ons persbericht over bomen en pekelen een brief, waarin hij ons attendeerde op een heel ander gebruik van zout op wegen, namelijk in de zomer! Tot onze verbazing blijkt uit zijn uitgebreide briefwisseling met verschillende ministeries, dat sommige wegbeheerders dikke lagen zout gebruiken om asfaltwegen te laten afkoelen op hete dagen. Op zichzelf is dat slim: het zout trekt vocht aan en doordat dat vocht verdampt, koelt het asfalt af en dreigt het niet meer te smelten. Maar de heer Zoomermeyer heeft natuurlijk volstrekt gelijk als hij constateert, dat de negatieve gevolgen voor natuur en milieu enorm zijn. Het zout spoelt en waait weg, veroorzaakt schade aan flora en fauna en komt tenslotte in het grondwater terecht. Gelukkig komen steeds meer wegbeheerders tot de ontdekking, dat hun verantwoordelijkheid niet ophoudt bij de rand van de weg. Ze beheren zelf immers de vele hectaren wegberm, waarin bomen, bloeiende planten, vlinders en andere dieren soms indrukwekkende natuurlinten vormen. Dat ga je toch niet met zout verpesten? Voor het tegengaan van smelten van het asfalt zijn vast wel creatieve en betaalbare oplossingen voorhanden. Wie schrijft ons?

Marjan van Elsland

Museumplein Amsterdam

De kranten hebben er al vol van gestaan en ik heb voor dit jubileumnummer alweer heel wat boosheid van me afgeschreven, maar dit moet me nog van het hart.

Het Museumplein in het hart van Amsterdam staat vol met bomen. Het is duidelijk dat er om allerlei redenen iets met dat plein moet gebeuren. Daarom heeft de Deelraad-Zuid de Deense ontwerper Andersson aan het werk gezet. Het resultaat is alweer het oude liedje: honderden bomen moeten omgezaagd of verplant worden en lang niet allemaal uit praktische of technische overwegingen.

Het 'mooiste' voorbeeld: tientallen platanen vormen aan weerszijden van de weg een groen dak boven het voetgangersdomein. Aan één kant moeten ze wijken voor de bouw van een parkeergarage (een praktische overweging, waar je desnoods vrede mee kunt hebben). En aan de andere kant moeten ze ook weg, anders is het niet symmetrisch meer!

Bravo Sven-Ingvar Andersson, dat is nou wat je noemt een helicopter-view! Zucht.